ARCHIEFJES

VII

1914-1918
Getuigenissen

Oud-Strijder

Frère LÉON C.F.X.

(Jérome MARÉCHAL)

Marc VANDAELE

ARCHIEFJES

Maandag 4 augustus 2014,

Frère Léon
1890-1965
foto - Concordia

De ganse dag heb ik de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog gevolgd en nu, op dit ogenblik, bekijk ik de plechtigheid op het kerkhof van St-Symphorien nabij Bergen (Mons), waar de Britse premier David Cameron het woord genomen heeft en waar nu brieven van soldaten worden voorgelezen. Op die historische dag wil ik een aanvang maken met het kopiëren en commentariëren van "La Grande Guerre 1914-1918", een in het Frans geschreven literair souvenirboek van mijn oud-leraar Frans – le frère Léon / SFX-Instituut te Brugge – wiens relaas begint met de gebeurtenissen van 4 augustus 1914.

Deze getuigenis mocht niet in vergetelheid raken en zeker niet in een periode van ultieme herdenking van dit werelddrama. Zoals voor het souvenirboek van Frère Justin, kreeg ik het origineel exemplaar van zijn 'La Grande Guerre 1914-1918' ter inzage via Frère Norbert. Frère Léon werkte het af in 1944, toen hij nog les gaf in Spy. Het bevat 63 getypte bladzijden en is verdeeld in 2 'cahiers'.

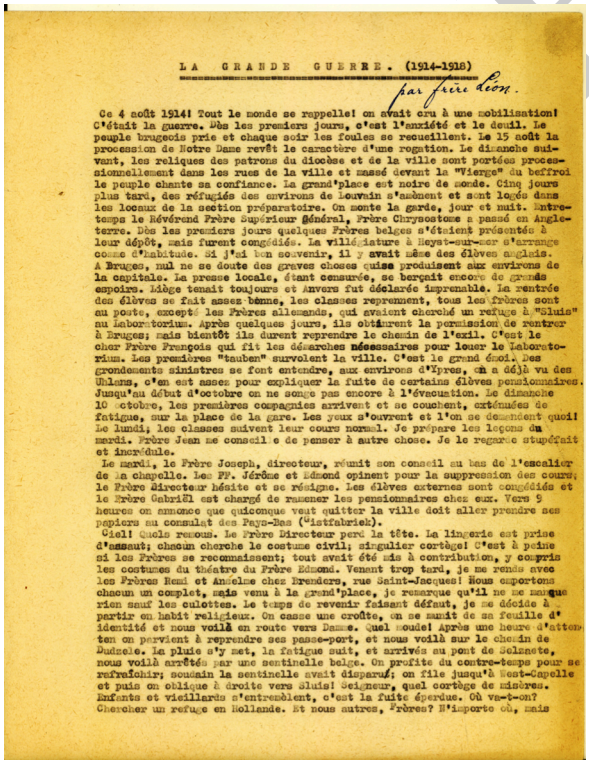

LA GRANDE GUERRE. (1914-1918)

par frère Léon.

Ce 4 août 1914! Tout le monde se rappelle! on avait cru à une mobilisation! C'était la guerre. Dès les premiers jours, c'est l'anxiété et le deuil. Le peuple bruxelois prie et chaque soir les foules se recueillent. Le 15 août la procession de Notre Dame revêt le caractère d'une ovation. Le dimanche suivant, les reliques des patrons du diocèse et de la ville sont portées processionnellement dans les rues de la ville et massé devant la "Vierge" du beffroi le peuple chante sa confiance. La grand'place est noire de monde. Cinq jours plus tard, des réfugiés des environs de Louvain s'abritent et sont logés dans les locaux de la section préparatoire. On monte la garde, jour et nuit. Entretemps le Révérend Frère Supérieur Général, Frère Chrysostome a passé en Angleterre. Dès les premiers jours quelques Frères belges s'étaient présentés à leur dépôt, mais furent congédiés. La villégiature à Heyst-sur-mer s'arrange comme d'habitude. Si j'ai bon souvenir, il y avait même des élèves anglais. A Bruges, nul ne se doute des graves choses qui se produisent aux environs de la capitale. La presse locale, étant censurée, se berçait encore de grands espoirs. Liège tenait toujours et Anvers fut déclaré imprenable. La rentrée des élèves se fait assez bénie, les classes reprennent, tous les Frères sont au poste, excepté les Frères allemands, qui avaient cherché un refuge à "Sluis" au laboratorium. Après quelques jours, ils obtinrent la permission de rentrer à Bruges; mais bientôt ils durent reprendre le chemin de l'exil. C'est le cher Frère François qui fit les démarches nécessaires pour louer le Laboratorium. Les premières "tauben" survolent la ville. C'est le grand émoi. Des grondements sinistres se font entendre, aux environs d'Ypres, on a déjà vu des Uhlans, c'en est assez pour expliquer la fuite de certains élèves pensionnaires. Jusqu'au début d'octobre on ne songe pas encore à l'évacuation. Le dimanche 10 octobre, les premières compagnies arrivent et se couchent, exténuées de fatigue, sur la place de la gare. Les yeux s'ouvrent et l'on se demande quoi! Le lundi, les classes suivent leur cours normal. Je prépare les leçons du mardi. Frère Jean me conseille de penser à autre chose. Je le regarde stupéfait et incrédule.

Le mardi, le Frère Joseph, directeur, réunit son conseil au bas de l'escalier de la chapelle. Les FF. Jérôme et Edmond opinent pour la suppression des cours; le Frère Directeur hésite et se résigne. Les élèves externes sont congédiés et le Frère Gabriël est chargé de ramener les pensionnaires chez eux. Vers 9 heures on annonce que quiconque veut quitter la ville doit aller prendre ses papiers au consulat des Pays-Bas ("Istfabriek).

Ciel! Quels remous. Le Frère Directeur perd la tête. La lingerie est prise d'assaut; chacun cherche le costume civil; singulier cortège! C'est à peine si les Frères se reconnaissent; tout avait été mis à contribution, y compris les costumes du théâtre du Frère Edmond. Venant trop tard, je me rends avec les Frères Remi et Ancelme chez Brendero, rue Saint-Jacques! Nous emportons chacun un complet, mais venu à la grand'place, je remarque qu'il ne me manque rien sauf les culottes. Le temps de revenir faisant défaut, je me décide à partir en habit religieux. On casse une croûte, on se munit de sa feuille d'identité et nous voilà en route vers Damme. Quel monde! Après une heure d'attente on parvient à reprendre ses passe-port, et nous voilà sur le chemin de Dudzele. La pluie s'y met, la fatigue suit, et arrivés au pont de Selzaete, nous voilà arrêtés par une sentinelle belge. On profite du contre-temps pour se rafraîchir; soudain la sentinelle avait disparu; on file jusqu'à West-Capelle et puis on oblique à droite vers Sluis! Seigneur, quel cortège de misères. Enfants et vieillards s'entremêlent, c'est la fuite éperdue. Où va-t-on? Chercher un refuge en Hollande. Et nous autres, Frères? N'importe où, mais

Bij het lezen heb ik me dikwijls mijn oud-leraar voorgesteld aan zijn schrijfmachine, erop lettend geen fout te maken, want in die tijd was er geen weg terug en liet iedere vergissing een onuitwisbare smet achter op het werk.

Voor de generatie van Frère Léon, zoals voor die van mijn moeder (zie Gerarda Castryck), was de Franse taal het onontbeerlijk vehikel om alle landen van de wereld te bereiken. Hij was er zich toen nog niet bewust van dat het conflict waarin hijzelf verwikkeld raakte, het begin zou zijn van een verschuiving van de taalhegemonie in de richting van de Angelsaksische wereld. Het

ARCHIEFJES

daaropvolgend wereldconflict zou die tendens versterken en uiteindelijk definitief bevestigen.

Als wij in de late jaren vijftig Frère Léon hadden als leraar Frans, dan was zijn enthousiasme voor de Franse taal en literatuur intact gebleven en met verve sprak hij over de fabels van Jean de La Fontaine en ging het over Le Cid, Andromaque, Le Bourgeois Gentilhomme … Al wie les gekregen had van frère Léon, herinnerde zich *'Rien ne sert de courir, il faut partir à point'.*

De volledige vertaling van zijn 'La Grande Guerre 1914-1918' zou een optie geweest zijn. Mijn voorkeur ging naar het vertalen van *Cahier 1* en, wat *Cahier 2* betreft, het behouden van de mooiste passages in hun taal van oorsprong, met toevoeging van bindteksten, verduidelijkingen en commentaar. Hopelijk geniet U er evenveel van als ik ervan genoten heb.

M.V. 4 augustus 2014

Derde Jaargang. — Nummer 32. PRIJS PER KUMMER : 5 CENTIEMEN Zaterdag 8 Augusti 1914

't Vrije Vlaanderen

NAAR NIEUWE WEGEN
ALLES VOOR EN DOOR HET VOLK
VOOR TAAL EN VRIJHEID

Vooruitstrevend, Vrijzinnig, Volks- en Vlaamschgezind Weekblad voor Brugge en de Provincie West-Vlaanderen.

Abonnementsprijs : België, een jaar . . . . . fr. 3.00 Buitenland, vrachtloos erbij.

Bureelen van 't Blad : 33, Wollenstraat, Brugge. — Telefoon 589 — Men wordt verzocht alle artikelen en mededeelingen, eronals de briefwisseling, rechtstreeks naar den Bestuurder te zenden.

Aankondigingen : Den regel . . . . . fr. 0.20 Rechterlijke aankondigingen . . . . . » 1.00 Voor reklamen en langdurige inlasschingen, zich te wenden tot het bestuur.

Bericht.

Ten gevolge van den beroerden toestand van het land is het ons niet mogelijk geweest over de gewone manieren te kunnen beschikken en ontbreekt bijna gansch de rubriek der brief wisselingen. Wij moeten onze lezers ook melden dat wij misschien de volgende week niet zullen kunnen verschijnen indien de toestand niet veranderd is.

Europa te vuur en te zwaard.

De XXe eeuw zal de eeuw van den reuzen zijn, zoo werd beweerd, edoch, welke bittere teleurstelling !

Nog nooit werd er meer gevochten en gemoord. Gansch Europa staat te vuur en te zwaard en niemand kan de uitkomst voorzien; het eenige wat men met zekerheid weet, is dat ons tot nu toe nooit gekende tijdstip van rampen en wee te wachten staat.

Bij het ter pers gaan van ons vorige nummer, was de toestand uiterst gespannen, doch een glimpje hoop — al was het toch zoo klein — bleef nog over, want, helaas ! is alle hoop verloren en al het zwaard moeten trekken doen.

∴

Het internationaal bureel voor den vrede is naar onze mening wat luchtig bijeengeroepen want, als de vredeliefhebbers met het zwaard in de hand staan gaat het gewoonlijk heel eenvoudig — om niet te zeggen nooit — en tot eene minnelijke oplossing te komen, en daarom ware het wenschelijk geweest dat vroeger pogingen door het verbaasd zouden gedaan geweest zijn.

De Fransche en Russische legers staan dreigend en in dreigende houding tegenover en ten laste van Duitschland

ultimatum was gesteld om de Regeering te vernemen binnen de 7 uren *te berichten of België bereid was de militaire verrichtingen te vergemakkelijken.*

De Belgische Regeering heeft daarop geantwoord dat zij hare belangen en hare waardigheid te hoog schatte, welke zij sinds 1830 vrijwaarde, om aan zoo iets toe te geven; dat België dus volstrekt weigerde zich te leenen tot vergemakkelijking der Duitsche operaties en verzet aantekende tegen alle overweediging van zijn grondgebied; dat het vast besloten was door alle middelen in zijne macht, krachtdadig zijne door de verdragen en, onder meer, door Z. M. den Koning van Pruisen gewaarborgde onzijdigheid te verdedigen.

Anders kon niet gehandeld worden en ieder Belg moet de raan zijn goedkeuring geven en weet zijnen plicht te kwijten.

Wij staan thans voor den oorlog. Altijd hebben de liberalen het rondluit verklaard dat wij niet al te veel op de onschendbaarheid van ons grondgebied mochten rekenen, hoezeer deze ook door de traktaten gewaarborgd is en het te vreezen was dat het eens zoo ver zou gekomen zijn dat wij zelf voor onze onafhankelijkheid zouden moeten optreden. Die droeve werkelijkheid is nu daar. Wee België indien het nu niet voorbereid is.

Hoevele jaren werden de liberalen door andere partijen aangevallen en vooral door de katholieke gazetten lafhartig en schandelijk belasterd en bespot, omdat zij den moed hadden de waarheid te verkondigen om eene betere legerinrichting te eischen.

Wat zullen ze nu zeggen die spotters en lasteraars? .

Hoe denken de klerikale vertegenwoordigers er nu over?

ter zijde gestuld worden. Later zal zich de gelegenheid wel voordoen om aan klerikanen en volksbedriegers rekenschap te vragen. Op het uur van 't gevaar, mogen geene partijen bestaan, dan zijn wij *allen* Belgen en moeten wij eendrachtig optreden voor onze onafhankelijkheid en strijden onder de kreet

Leve België !

JEAN JAURÈS vermoord.

Vrijdag nacht der verledene week werd uit Parijs eene vreeselijke tijding getelefoneerd : volksvertegenwoordiger Jean Jaurès, de leider der Fransche socialisten, is Vrijdag avond, om 9 u. 20 te Parijs vermoord !

De Woensdag voordien sprak hij te Brussel zijne laatste redevoering uit, als protest tegen den oorlog en tot behoud van den vrede !

∴

Jaurès, Jean-Léon is geboren te Castres (Tarn) den 3 September 1859.

Hij werd leeraar in de wijsbegeerte aan het gymnasium te Albi, later aan de Universiteit te Toulouse.

∴

Van in 1885 zetelde hij in de Fransche Kamer.

Jaurès geraakte uit de Kamer van 1889 tot 1892.

In Januari 1893 werd hij door 't district Carmaux opnieuw naar de Kamer gezonden en maakte er tot op dit oogenblik onafgebroken deel van.

∴

Jean Jaurès is getroffen gister, toen hij de bureelen van « L'Humanité » verliet, in gezelschap van een dristal personen.

In de rue des Croissants aan een koffij-

uit de social-democratie. De wereld verliest in Jean Jaurès een geloofd vredesapostel, voor wiens lijk allen met eerbied het hoofd zullen ontbloten.

OORLOGSNIEUWS

Duitschland verklaart den oorlog aan België en aan Frankrijk. — Engeland en Frankrijk snellen ons ter hulp.

De droeve mare is daar. Wij zijn in oorlog. Duitschland heeft ons den oorlog verklaard. Zondag stuurde zij ons een ultimatum vragende van ons land te mogen doortrekken en alzoo Frankrijk aan te vallen. Onze regeering weigerde natuurlijk en Dinsdag morgen kwam de oorlogsverklaring.

De Kamer vergaderde den zelfden dag. Den koning kwam er oproep doen tot zijn volk, de koningin en de kleine prinsen wierden geestdriftig toegejuicht.

Alle partijen staan eendrachtig nevens elkander. De heeren Paul Hymans, Goblet d'Alviella en Vandervelde wierden staatsministers genoemd.

Ons leger doet dapper zijn plicht en het volk is geestdriftig.

Dinsdag morgen kwamen de Duitschers België binnen langs de provincie Luik en in den namiddag vocht men reeds rond verschillige forten. Frankrijk zeinde onmiddelijk dat het ons ter hulp snelde en Engeland zond een bericht aan Duitschland om het te dwingen zijne troepen uit ons land te trekken.

Hopen wij nog dat ons landeken niet te erg geteisterd worde.

REDEVOERING VAN DEN KONING.

Nooit, sedert 1830, heeft ernstiger ure voor België geslagen : de ongehoorden toestand

Blake moed, en de innige eendracht van al de Belgen. Zoo wel de oene als de andere komen zich reeds glansrijk bewezen onder de oogen der niet gewelddrijf vervaarde natie.

De oorlerijelijke mobilisatie van ons leger, de vredelijkheid der vrijwillige verbintenissen, de toewijding der burgerij, de zelfverloochening der familien hebben op onloochenbare wijze de hartstrekende dapperheid getoond, welke het Belgische volk in vervoering brengt. Het oogenblik voor daden is aangebroken.

Ik heb U bijeengeroepen, Mijne Heeren, ten einde aan de wetgevende Kamers toe te laten zich bij den stedeadrang van het volk te voegen, in een zelfde gevoel van zelfopoffering. Dringend zult ge al de noodige maatregelen weten te treffen, en voor den oorlog, en voor de openbare orde.

Wanneer ik deze vergadering zie waarin nog slechts een enkele partij leeft, dan van het vaderland, waar thans al de harten eensgezind kloppen, dan voert mijn geest mij terug naar het Kongres van 1830, en dan vraag ik u : Mijne Heeren, zijt ge besloten onwankelbaar het heilige erfdeel onzer voorvaderen te bewaren ? Niemand zal in dit land aan zijn plicht te kort komen. Het sterke en goed afgerichte leger is op de hoogte van zijn taak : Mijn bestuur en ik zelf, wij stellen volle vertrouwen in zijn bevelhebbers en in zijn soldaten. Nauw aangesloten bij de bevolking en er door ondersteund, heeft het Staatsbestuur het volle bewustijn zijner verantwoordelijkheid en zal deze op zich nemen tot op 't laatste, met de hemelsche overtuiging dat ieders pogingen gepaard met de heiligste vaderlandsliefde, het hoogste welzijn van het land zullen bewaren.

Zoo de vreemde, tegen onze onzijdigheid in, welke wij steeds volkomen wisten te verbidden, ons grondgebied schendt, zoo zal hij al de Belgen geschaard vinden om den Souverein, die zooit zijn grondwettelijken eed zal vertreden, en om de liegeering welke het volkomen vertrouwen der heele natie bezit.

Ik geloof in onze bestemming : Een Land dat zich verdedigt, dwingt den eerbied van eenieder af, dat Land vergaat niet.

God zal met ons zijn in deze rechtvaardige zaak, Mijne Heeren.

*Weekblad **'t Vrije Vlaanderen** van 8 augustus 1914 :*

Europa te vuur en te zwaard (Eigen archief)

*In zijn **CAHIER 1** vertelt **Frère Léon** over zijn belevenissen vanaf het begin van de oorlog, tot aan zijn verblijf in het **camp d'Auvours** (Le Mans).*

Die 4de augustus 1914 is een dag die iedereen zich herinnert. 't Is oorlog. De Brugse bevolking bidt en iedere avond komen de mensen samen om een ogenblik stilte in acht te nemen en zich te bezinnen. Op 15 augustus lijkt de processie ter ere van Onze-Lieve-Vrouw wel op die van 'bidzondag' *(= zondag Rogate, d.w.z. de processie op de zondag vòòr Hemelvaartsdag, voor het afsmeken van een goede oogst)*. De zondag daarop worden de relikwieën van de plaatselijke patroonheiligen in processie rondgedragen en de menigte, samengestroomd vòòr het O.L.V.-beeld van het belfort, uit haar vertrouwen in gezang. De Grote Markt ziet zwart van het volk. Vijf dagen later komen de eerste vluchtelingen uit Leuven aan; ze krijgen een onderkomen in de lokalen van de Voorbereidende Afdeling. Dag en nacht wordt de wacht opgetrokken. Broeder Chrysostome is ondertussen naar Engeland vertrokken. Enkele Belgische broeders die zich in die eerste dagen bij hun depot hadden aangediend, zijn teruggestuurd geworden.

De gevel (1903) van het S.F.X.-instituut, in de Maria-straat 7, te Brugge.
Foto : CONCORDIA

In Brugge heeft men geen weet van wat zich in de omgeving van de hoofdstad afspeelt. De gecensureerde lokale pers is nog vol hoop en spreekt over Luik dat nog steeds standhoudt en Antwerpen dat onoverwinnelijk lijkt te zijn. Het hervatten van het schoolleven verloopt tamelijk normaal; alle broeders zijn op post, behalve de Duitse broeders die een onderkomen gevonden hebben in het **Laboratorium** van Sluis *(Zie : http://nl.wikipedia.org/wiki/Paul_Kiroul).*

Na enkele dagen krijgen ze de toelating naar Brugge terug te keren maar uiteindelijk moeten ze toch de stad verlaten.

De eerste **'Tauben'** *(Duits vliegtuig)* verschijnen boven Brugge, wat heelwat emotie opwekt. Sinister gedreun in de omgeving van Ieper en het verschijnen van de eerste Ulanen verklaren het vertrek van enkele internen. Tot begin oktober denkt men niet aan evacueren. De 10de oktober komen de eerste compagnieën toe en rusten uit op het Stationsplein (= 't Zand); ze zijn

(Eigen archief)

ARCHIEFJES

uitgeput. De ogen gaan open en men vraagt zich af wat nu zal gebeuren. Op maandag gaan de lessen normaal door. Ik bereid mijn lessen van de dinsdag voor. Frère Jean geeft me de raad aan andere dingen te denken. Ik kijk hem verstomd aan en kan het niet geloven.

Op dinsdag verzamelt de directeur, Frère Joseph, zijn raad aan de voet van de kapeltrap . Broeders Jérôme en Edmond zijn voor het afschaffen van de lessen; de directeur aarzelt maar legt er zich bij neer. De externen worden naar huis gestuurd en Broeder Gabriël krijgt de opdracht de internen naar huis te brengen. Rond 9 uur krijgt men te horen dat eenieder die de stad wil verlaten, zijn papieren moet afhalen bij het Consulaat van Nederland (Gistfabriek).

Mens, wat een drukte! Broeder directeur verliest er het hoofd bij. De linnenafdeling wordt bestormd; iedereen is op zoek naar burgerkledij. De broeders herkennen elkaar bijna niet in dat ongewone plunje. Alles kan gebruikt worden, zelfs de toneelcostumes van Broeder Edmonds theater. Te laat aangekomen begeef ik me, samen met Broeder Remi en Broeder Anselm, bij Brenders in de Sint-Jacobstraat. We nemen er elk een pak mee, maar wanneer ik op de Grote Markt kom, bemerk ik dat de broek ontbreekt. Geen tijd meer om terug te gaan; ik besluit dus mijn kloosterkleren aan te houden. We eten een boterham, nemen onze identiteitspapieren, en … naar Damme. Zoveel volk aan de Gistfabriek! Na een uur wachten krijgen we onze paspoorten terug en bevinden we ons op de weg naar Dudzele.

De burgerwacht van Brugge inspecteert de papieren van de reizigers (Waggelwaterbrug - Panorama – 5 oktober 1914 (Eigen archief)

Het is beginnen regenen, de vermoeidheid laat zich voelen, en aangekomen aan **Zelzatebrug** *(brug over de **Zelzatevaart** - de **Blinker** - te Dudzele),* worden we tegengehouden door een Belgische wachtpost. We maken van de gelegenheid gebruik om ons wat op te frissen. Plots is die wachtpost verdwenen en kunnen we onze weg verder zetten tot aan Westkapelle en daar afbuigen, richting Sluis. Lieve Heer, wat een ellende! Kinderen en ouderlingen, alles door elkaar; het is de vlucht naar het onzekere. Waar gaan we immers heen? Onze toevlucht zoeken in Nederland? En wij, Broeders? Om het even waarheen (p.2), maar we willen niet in dienst genomen worden door de Duitsers. Niemand weet precies wat hem of haar zal overkomen. Rond drie uur komen we toe aan het **Laboratorium** *(Zie http://nl.wikipedia.org/wiki/Paul_Kiroul)*. Instaan voor kost en

ARCHIEFJES

inwoon voor dertig jongeren is geen gemakkelijke opdracht. Sommigen logeren op het **Laboratorium**, anderen bij de bakker, nog anderen bij de Broeders der Christelijke Scholen. Op woensdag stelt zich de vraag : Wat te doen hier, op het **Laboratorium**. Broeder Norbert heeft een lumineus idee : Engeland! Een tiental Broeders trekt van Sluis naar Vlissingen en het is Broeder Maurice die zich met alles belast. Het grote probleem is aan de overkant van de Schelde te geraken. Uiteindelijk – met veel moed en geduld – komen we toe in Vlissingen. En nu, naar de boot … Helaas, er zijn nog maar enkele plaatsen vrij in eerste klasse. Hoe nu een oplossing te vinden! We beschikken niet over een biljet van duizend. Nood breekt wet! Een oud-leerling *(Demarest)* redt ons uit die netelige situatie en het geld wordt ons voorgeschoten. Diezelfde avond, vergezeld door Blondé, gaan we aan boord en brengen de avond door in het salon, en de nacht in een cabine. Het verloopt allemaal vlotjes. Bij het krieken van de dag, **donderdag 14 oktober** *(-> de dag waarop de Duitsers hun intrede doen in Brugge !)*, wordt het anker gelicht en zetten we koers naar **Tilbury**. In normale omstandigheden wordt dit traject afgelegd in vier uur. Deze keer – wegens de vele mijnen die overal ronddobberen – gaat het geen zo'n vaart. Met tien Broeders delen we een stuk peperkoek en na de gebruikelijke ongemakken van zeeziekte te hebben ondergaan, naderen we onze bestemming. Zeer laat in de avond ontschepen we in Tilbury. Wat een opluchting! De trein die ons naar Londen moet brengen is volgestouwd met zwijgzame mensen, verzonken in hun lectuur. We konden hun verwondering niet vermoeden bij het zien van die luidruchtige vluchtelingen in kloosterkleren. Enkele dagen nadien zouden we die verwondering wel begrijpen. Ik weet niet in welk immens station we zijn uitgestapt. We zijn aanbeland in een compleet andere wereld waar iedere stap die we zetten in de verkeerde richting kan gaan. Gelukkig herinnert Broeder Maurice zich nog het nummer van enkele 'voitures' en toch is er een vergissing in het spel. Ten einde raad snellen we de trappen af, alweer tot grote verwondering van de andere reizigers. Het is uiteindelijk rond één uur 's nachts dat Broeder Maurice *Nightingale Lane* vindt, *Clapham S.W.* De Broeders hadden het nieuws van onze aankomst ontvangen maar – gezien het gevorderde uur – niet meer op ons gewacht. We zijn er! Dank aan de Goddelijke

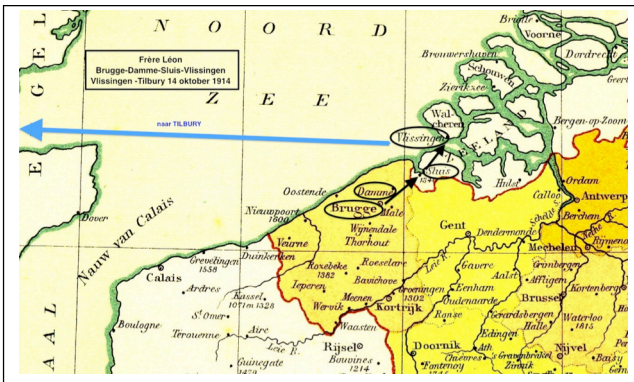

Frère Léon *– 4 augustus => 14 oktober 1914*
Brugge – Damme – Sluis – Vlissingen – Tilbury
(Aangeduid op kaart in ATLAS BELGIË 1894)

ARCHIEFJES

Voorzienigheid die ons uit de handen van de Duitsers redde en van militaire dienst ontsloeg. Brother Paul - afkomstig van Merkem - ontvangt ons met open armen en, nadat we ons hart gelucht hebben, verzoekt hij ons te gaan zitten. Een maaltijd wordt opgediend en nadien gaan we slapen waar we plaats vinden, want het komt erop aan de rust van de inwoners niet te storen.

Hebben we geslapen? Heel weinig. We waren té gelukkig. 's Morgens wonen we de H. Mis bij in de kapel van het college. Father Denis, in het zwart, draagt de mis op. Instinctief denken we aan onze soldaten die reeds het offer van hun leven brachten. Broeder Bernard is terug en gezien hij merkt dat geen enkele van de Belgische Broeders kloosterkledij draagt, stelt hij voor aan Brother Arthbert van ze te laten overbrengen naar Mayfield College. De naam op zichzelf lijkt reeds paradijselijk. Een hermetisch gesloten wagen van de Zusterkes der Armen komt toe rond twee uur. We nemen plaats, maar van de stad Londen noch van de zon kunnen we ook maar een glimp opvangen. Ik ben de naam vergeten van het station waar men ons afgezet heeft. Na enkele minuten wachten, vertrekken we. We rijden eerst doorheen de immense voorsteden van Londen en kunnen dan het lieflijke landschap van Sussex bewonderen. We stoppen in Rotherfield. Aan de uitgang van het station wachten ons vier koetsen. Brother Vincent heet ons welkom en we kunnen ons installeren. De weg stijgt naar Mark Cross. Is het daar? Het is er zò mooi dat we er onze tenten zouden willen opslaan. Een beetje verder a.u.b., nog een bocht, wat naar links en daar, in de vallei, ligt de plek waar ik heerlijke maanden zal doorbrengen. Het is Mayfield College. Een dreef leidt er naartoe. Alle leerlingen, ook zij die erin geslaagd waren weg te komen via Duinkerke, geven ons een hartverwarmende ontvangst. Wanneer we onze Eerwaarde Broeder Overste Chrysostome zien, gezeten in zijn rolstoel, hebben we alle moeite om onze tranen te bedwingen. Hij stamelt enkele woorden en deze perfecte 'gentleman' versmacht in zijn gesnik. Onmiddellijk wordt thee opgediend.

Frère Léons verblijf in Engeland

Tilbury *-14 oktober 1914 => Clapham => Rotherfield => **Mayfield** - tot midden augustus 1915*

Mayfield *=> Londen => Southampton => **Le Havre** - aankomst zondag 20 augustus 1915.* (Aangeduid op kaartje in **Atlas-Manuel de Géographie** – 1921 – Dessain - Liège)

ARCHIEFJES

(p.3) Heer, U verwent Uw kinderen! Het is té mooi, té goed! En we bewonderen de oneindige goedheid van Brother Wilfrid, de directeur van Mayfield College. Die goedheid in persoon zullen we nooit kunnen vergeten. Eén boek zou niet volstaan indien we alle weldaden zouden moeten opsommen die ons werden bewezen. Rond vier uur (uur van het Lof) knielen we neer in de kapel van het college. Ik herinner me de motetten niet meer die we zongen, maar de hymne aan het einde van de dienst blijft in mijn geheugen gegrift *: Heer breng Uw kinderen thuis uit hun ballingschap!* En de Heer heeft die smeekbede verhoord: vier jaar later, dag op dag, keren we allen weer naar Brugge terug. Voor de eerste keer in ons leven proeven we van die zò vermaarde drank : *whisky* ! Brother Wilfrid luistert slechts naar zijn hart en wint meteen alle harten. Tijdens de pauze stelt hij ons de communauteit van Mayfield voor. Zo zie ik nu mijn dierbare confraters terug : Broeder Ambroise, Francis, Anthony, Richard, Célestin, Marcelin, John, Bonaventure, Aloysius, Norbert! Een heel stel ouwe makkers. En, och arme, ik vergeet nog Joseph, Jenne, Sebastian, Fidelis, Michael etc.

Het uur van rust is aangebroken. Niet ver van het college bevindt zich het sanatorium, een modelinstelling. Dit kleine paleis wordt ons ter beschikking gesteld. Iedere avond worden we er naartoe geleid door onze hoofdman, uitgerust met zijn lantaarn. Toegegeven, we hebben zelden de voorgeschreven stilte geëerbiedigd; wellicht waren we toen té gelukkig.

MAYFIELD COLLEGE – Sussex (foto uit 150 JAAR BROEDERS XAVERIANEN – J. DEVADDER)

Op zaterdag is er een telefoontje vanuit Londen : de Broeders van Zedelgem komen er aan. Dat is goed nieuws want de boerderij van Mayfield doet een aanwinst van uitstekende ‘managers’. Ze komen toe en hun odyssee zou wel een kleine brochure waard zijn. Een week later groeit de kolonie nog aan met twee nieuwe groepen: Heist en Houthulst. De moedigen: de oude Broeders, zoals Ferdinand, Adolphe, Charles en Basile. Die laatste vond zò zijn oud nest terug want Battersea had hem gehad als kok (1886). De postulanten van Houthulst hadden stand gehouden. Broeders Donatien, Ildefons en Camille zullen niet vlug hun zwerftocht vergeten.

We probeerden ons zo nuttig mogelijk te maken, hetzij in het onderwijs, hetzij door handwerk (keuken, refter, infirmerie, slaapzaal, tuin). Tegen het einde van de maand komen Broeders Clément en Ildefons (H. Depoorter) toe. Tijdens de eerste dagen van november komen nog twee andere confraters aan in de haven (Gabriël en Sylvester). Hun verhalen getuigen van de vele gevaren en verwikkelingen die ze beleefden. Broeder Sylvester had het leger gevolgd en Broeder Gabriël was door de vijandelijke linies geraakt. Weldra stromen jonge studenten toe die aan de Duitse klauwen konden ontsnappen: Bruggelingen, Antwerpenaars, Brusselaars, mensen van Veurne, van Wulpen enz. Het is een hele krachttoer om aan leerlingen van zo'n verscheidenheid in niveau, hun plaats te geven. We beginnen eraan. De lessen krijgen stilaan vorm en de ijverige Broeder Charles doet zijn uiterste best om het abc aan te leren aan de kleine Jules Couvet van Veurne. Van tijd tot tijd hebben we bezoek van Broeder Théophile die er nog steeds in slaagt – dankzij zijn stoutmoedigheid en voorzichtigheid – tussen Brugge en Mayfield te pendelen. De gelukkigste Broeders waren zeker degenen die – God moge weten HOE – een burgerkostuum hadden weten te bemachtigen want de boodschappen per fiets waren legio. Weldra steken de 'voetgangers' ook hun neus buiten en ze nemen de richting van *Crowborough-Mount*. Ook *Five Ashes* en *Tunbridge* behoren weldra tot hun exploratiegebied. De ouderen voelen zich jonger en de Wijzen (Ferdinand, Adolphe et Charles) verliezen de heldere ster niet uit het oog (argues, mill) *(??)*.

15 november 1914 : Feest van Koning Albert. De Belgen hebben de ereplaats. Broeder Cyrille - Broeder Provinciaal – vereert ons met een bezoek, zonder ons te spreken over het nakend alarm. Inderdaad, de volgende zondag komt Broeder Théophile terug van Pennybridge. Brugge vraagt versterking. Vragen naar vrijwilligers zou geen goed idee geweest zijn, dus werd 'de versterking' maar onmiddellijk aangeduid. Broeders Michel, Ernest, Sylvester, en nog anderen zullen dat gezegend oord van Mayfield verlaten. Ik ben aan het gevaar ontsnapt. Op 23 november moet voor de tweede keer afscheid genomen worden. Zullen we elkaar ooit terugzien?

3 december 1914 (Sint-Franciscus-Xaverius) - 't Is de grote dag. We vieren het patroonsfeest godvruchtig, uitvoerig en overvloedig, want – met uitzondering van tabak en bier – hebben we niets tekort. (p.4)

Onvergetelijk, die mis (polyfonie) en de dirigenten (Brothers Francis en Fidelis).

Iedere dag, tijdens het middagmaal, worden de officiële communiqués voorgelezen en gecommentarieerd. Arme Brother Wilfrid die zich vermoeit met het uitspreken

ARCHIEFJES

van die moeilijke namen als **Keiem, Beerst, Schoorbakke, Stuyvekenskerke** … Zijn inspanningen zijn lovenswaardig maar het resultaat is erbarmelijk.

25 december 1914 – Kerstmis. Nu begrijpen we hoe de Engelsen het aan boord leggen om die heuglijke dag te vieren en we houden er een onvergetelijke souvenir aan over. Die laatste week van het jaar beginnen we onze 'Retraite'. Een pater Redemptorist (F. Watson) leidt de geestelijke oefeningen en voor het aanstaande nieuwe jaar zijn we opgefrist, optimistisch en kloekmoedig. In het Sanatorium vieren we oudejaarsavond. Ik zou nog vergeten – en dat zou onvergeeflijk zijn – twee plaatselijke beroemdheden te vermelden : Aalmoezenier **F. Dessonlavy**, doctor in de theologie en in de geneeskunde, in vele opzichten 'de universele mens' en - vòor alles – filosoof; en dan **F. John**, Frans priester en royalist in hart en nieren. Zij wonen in de pastorie, op enkele stappen van het college. Twee contrasten van vlees en bloed, de ene zeer gehecht aan boeken, de andere aan de broekverslijters.

27 januari 1915 – Patroonsfeest van Eerwaarde Broeder Overste Chrysostome. De verlamming heeft onrustwekkende progressie gemaakt en nochtans ziet men hem nog in de kapel; het is de laatste keer. Inderdaad, op 15 februari 1915 heeft de Heer deze waardige overste – oud-directeur van Mayfield College - tot Zich geroepen. Op de vooravond van de begrafenis is het Mgr Amigo - hoogwaardige bisschop van Southwark - die de dienst leidt waarbij het lichaam uit de sterfkamer wordt weggedragen. De volgende dag, om zeven uur, draagt Zijne Excellentie de H. Mis op (stoffelijk overschot is er opgesteld) en woont om elf uur, in zijn waardigheid van bisschop, de uitvaartplechtigheid bij. De lofrede wordt uitgesproken door Eerwaarde Pater Fletcher, de bekende bekeerling. "Mijn beminde Broeders, bemint elkaar." Brother Chrysostome had inderdaad deze woorden intens beleefd.

Rome heeft Broeder Théophile belast met de administratie van de Congregatie. Mayfield College is overbezet. De Belgische Broeders zullen verspreid worden. Clément en Joachim worden benoemd in Brighton, Idesbald in Manchester en Gabriël keert terug naar België.

April 1915 – Bro Wilfrid moet gehospitaliseerd worden en wordt in Mayfield College vervangen door Bro Bernardin. Die heeft me gedurende enkele weken de kelderdienst toevertrouwd. Gezien die taak voor mij een werkelijk gevaar inhield, heb ik gevraagd aan mijn oversten daarvan ontslagen te worden.

Mei 1915 - Vooravond van 1 mei. Processie ter ere van de Heilige Maagd Maria. Bezoek van Kardinaal Bourne. Mgr Amigo dient het H. Vormsel toe in Mark Cross. Mooie belijdenis van het geloof : Faith of our Fathers.

ARCHIEFJES

Juni 1915 - Het badseizoen begint. Dankzij de goede zorgen van Broeder Bonaventure wordt het zwembad weer bruikbaar gemaakt. We beginnen stilletjes aan te wennen aan de Engelse zeden en de zwempogingen worden met succes bekroond. Op sommige dagen hebben we tot vier maal gezwommen. Deze sport had verrassend aangename kanten, en terzelfdertijd ernstige ongemakken (ik vermagerde zienderogen). Men zou denken dat de Wijzen niet konden weerstaan aan de bekoring en dat de reddingsgordels speciaal voor hen werden uitgevonden.
Mobilisatie. Heel discreet is de Belgische regering de mobiliseerbaren komen opsporen. Vervolgens is er de Engelse regering die de 'efficiencies' van iedere vluchteling heeft willen registreren. We voelen ons wat minder op ons gemak; de Belgen tussen de 18 en 35 jaar hielden er niet meer van zich op alle wegen te vertonen want voor de Engelse jeugd nadert de verplichte legerdienst met rasse schreden. We hadden het begrepen.
Brother Bernardin is teruggekeerd naar Manchester en Brother Bernard heeft tot de 15de juni Brother Wilfrid vervangen, die bij ons in Mayfield teruggekomen is.
Eerste oproep. Broeders Julien en Justin ontvangen hun oproepingsbevel. Grote beroering in de communauteit. Twee burgerpakken, wat provisie voor tijdens de reis en daar zijn ze al op weg naar Londen. De militieconsul verklaart ze (p.5) goed voor de dienst en stuurt ze naar het Camp d'Auvours (nabij Le Mans).
Tweede oproep. De politie komt eraan en geeft twee formulieren af. Dat is het dan. Eugène en Léon hebben de eer. Zelfde genre boodschappen in het dorp. Brother Ambrose voert de toekomstige brankardiers naar Rotherfield. Vaarwel de mooie dagen en het zorgenloze leven.
Als goede dienaars stellen we ons voor aan Algemeen Broeder Overste Théophile (Clapham) die onze outfit wat té werelds vindt: onze twee vilten hoeden worden vervangen door doodgewone exemplaren, men is kloosterling of men is het niet! Na een geïmproviseerd avondmaal voert Broeder Théophile ons naar Streatham, waar we de nacht doorbrengen. Daar is de Belgische jeugd verzameld.
Zou ik mijn eerste indrukken aan het papier durven toevertrouwen? Droeg iedereen daar het teken van het Beest? Een enorme walg steeg in mij op. *Heer, U heeft me in de vuurpoel gegooid.*
De dag daarop zijn de dokters op post en gaan over tot het geneeskundig onderzoek van de kandidaten. We stellen ons voor en worden geschikt verklaard. De ganse zaterdagmorgen brengen we binnen door. De verveling volgt op de walg. Gelukkig, na het middagmaal begeven we ons naar Waterloo Station. In snel tempo gaat het per trein naar Southampton. We kunnen een vluchtige blik werpen op Weybridge, op Salisbury met zijn kathedraal, op de zonbeschenen heuvels van

ARCHIEFJES

Surrey; een vleug nostalgie beroert ons. Southampton. De grote havenstad vertoont een uitzonderlijke bedrijvigheid. Duizenden lichtjes geven een ander uitzicht aan de nacht ; 't is alsof men een immens vuurwerk aanschouwt.
Die eerste reis brengt onze gedachten terug naar de tijd toen dit land met recht en reden *het Eiland der Heiligen* werd genoemd, en waar iedere kathedraal zich tot onderdanige dochter van de Eeuwige Stad bekende. *Wees de Koning, Heer, van degenen die door dwaling van U werden gescheiden.*
De nacht hebben we doorgebracht op de boot. Rond vier uur 's morgens varen we de haven uit. In de nevel onderscheiden we van tamelijk ver, niet zeer duidelijk, de tuin van Engeland (Isle of Wight). Gedurende de ganse overtocht hebben we een gesprek met een Belgische luitenant – groot-invalide – die ons enigszins inwijdt in de risico's en de gevaren van het front. De man spreekt uit ervaring en we luisteren met eerbied.

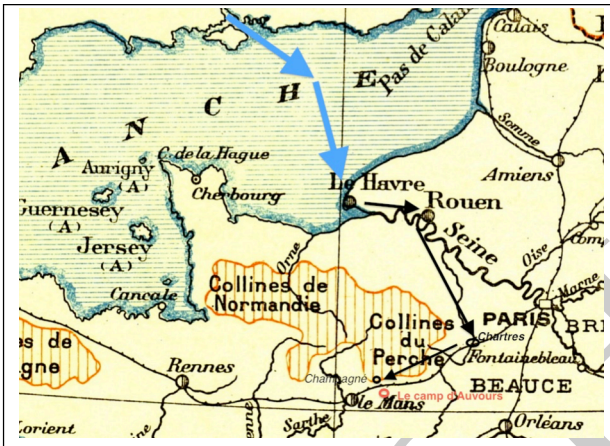

Zondag 20 augustus 1914
Southampton – *kust Isle of Wight* – ***Le Havre***
Trein : Le Havre – Rouen – Chartres – *(richting Le Mans)* – ***Champagné (dinsdag)***
(Aangeduid op kaartje in **Atlas-Manuel de Géographie** – 1921 – Dessain - Liège)

Zondag, 20 augustus 1915 – De Franse kust tekent zich af aan de horizon. Even vòòr de middag varen we de haven van Le Havre binnen. Bij het ontschepen vallen we onder het bevel van de Belgische gendarmes, mannen die getuigen van grote ijver. Inderdaad, onmiddellijk worden de recruten in vier rijen opgesteld en naar de wachtzalen van het station geleid waar ze moeten blijven (wachten van 's middags tot 5 uur).
Het blijkt dat geen enkel schaap de stal heeft verlaten. Die uren wachten hebben me de gelegenheid gegeven een eerste contact te leggen met de jonge jezuïeten, fiere jongelingen, voornaam, vol enthousiasme en goedgeluimd. Om 5 uur zet de trein zich in beweging, richting Rouen. We brengen de nacht door in het station van Chartres. Gans de maandag bestaat uit een opeenvolging van korte ritten en lange rustpauzes, zò berekend dat we dinsdag, om 5 uur in de morgen, zonder botsingen kunnen aankomen op onze plaats van bestemming: Champagné. Iedereen uitstappen! Oef! We kunnen weer ademen. Het Speciaal Contingent 1915 is er verwacht en wordt – onder geleide – naar het Camp d'Auvours overgebracht, gelegen op twee kilometer van Champagné.

ARCHIEFJES

Auvours. Een kamp dat eertijds gebruikt werd door de Franse troepen, wordt nu ter beschikking gesteld van het Belgisch leger. We maken het onderscheid tussen oude hokken en recente constructies. Al die gebouwen staan opgesteld langs de grote lanen van een bos dat wel eindeloos lijkt. De toevloed was zo erg dat men aan het begin en het einde van die grote wegen een tiental grote tenten heeft opgericht. Niet te vergeten, enkele optreksels die er wat steviger uitzien : huisjes voorbehouden voor de officieren. Hier is het dus dat we ons militair noviciaat zullen aanvangen en dat we – geleid door verstandige en ervaren mensen – alles zullen te weten komen over het correct marcheren, de theorie van de graden, de mysteries van de dienst, de moeilijkheden bij het aanleggen van verbanden, en over de … gedwongen rust.

Achter de wachtpost staat een menigte van nieuwsgierigen, in grijze broek en linnen kiel. Hun kepi maakt het ons duidelijk dat het militairen zijn. Allemaal seminaristen, geestelijken, die gedurende uren wachten op de aankomst van (p.6) een bekende of een confrater die hun wat nieuws kan brengen over hun streek.

Niettegenstaande alles, bezielt ons grote eerbied bij het zien van die ‘anciens’ … die ons medelijdend aankijken en aanspreken.

Waren we welgekomen? Ik betwijfel het. De foerier zal werk hebben, de bureaucratie zal de vrije tijd ingekort zien en de koks hun werktijd verdubbeld. De eerste indruk is eerder ongunstig en het enthousiasme daalt. We staan reeds onder druk. Een onderofficier, Van Leer, met het gezicht van een ouwe misnoegde, leidt ons naar het bureau waar men alles onder de loep neemt: burgerlijke stand, grootte, uitzicht, haarkleur, gewicht … ; kortom, alles wat de materiële kant van onze persoonlijkheid betreft. Wanneer de inspectie afgelopen is, en de naam opgetekend staat in de boeken van het C.I.B.I. *(Centre d’Instruction des Brancardiers-Infirmiers)*, krijgen we ons stamboeknummer. Tweede halte : het magazijn van de foerier. Daar verschijnt de ‘eigenaar’. Het is een praktisch aangelegd man die bij het aanschouwen elke recruut, in één oogopslag heeft gemerkt welke maat past bij zijn grootte en corpulentie, om vervolgens met de rechterhand het kledingstuk uit te kiezen dat daarmee zou moeten overeenkomen.

Gans het ouwe magazijn wordt daarbij aangesproken; de verscheidenheid in de uniformen lijkt onbeperkt. De militaire investituur neemt hiermee een einde.

De ‘groentjes’ moeten nu op zoek naar hun verblijfplaats en dat gebeurt op goed geluk af. De slimsten zijn al in de veldtenten binnengedrongen om hun plaats te zoeken, de minder bedrevenen zullen moeten bedelen om een plekje te mogen bezetten. Het belangrijkste zou nu volgen.

ARCHIEFJES

Eerste verzameling … Een adjudant - het honderdduizendste deel van de glorie van een Franse maarschalk – geeft ons lectuur van de in voege zijnde militaire wetten. Het contingent 1915 schrikt op.

Wordt met de dood gestraft, hij die …
Krijgt de dood met de kogel, al wie …
Wordt gevangen gezet, iedere soldaat die …

Goeie hemel! Waren wij dan bezield met dergelijk perverse gevoelens? Is dàt het onthaal dat het vaderland ons voorbehoudt? De adjudant is zelf ontroerd bij de voorlezing van deze litanie van dreigementen en besluit met te zeggen : *Iedereen wordt verondersteld de wet te kennen.* 't Was gedaan met ons enthousiasme. Men kan wel in alles berusten, behalve in honger lijden, en onze maag deed zijn beklag.

Gelukkig, de klaroenblazer laat horen dat de soep is aangekomen. Uitgerust met hun nieuw eetketeltje staan de 'groentjes' heel nederig in de rij want, aangezien ze nog niets gedaan hebben voor het vaderland, twijfelen ze er wel aan of ze eigenlijk recht hebben op die aardappelen en een kwart brood. Maar de 'anciens' zijn daar om ons wat de weg te wijzen en – gezeten op ons grondzeil – proeven we van onze eerste militaire maaltijd. Vanaf zes uur laat men aan de wachtpost iedereen door. Té vermoeid door de lange reis, verkiezen we wat onze onmiddellijke omgeving te verkennen, een beetje 'studie van het milieu'. We lopen van tent naar tent en – geleid door onze confraters – maken we kennis met de vierendertig verschillende orden die vertegenwoordigd zijn in het kamp van Auvours. Die taak is niet afgehandeld in een tijdspanne van drie uur en er moet gedacht worden aan de strozak. De seminaristen van Brugge nodigen mij uit de nacht bij hen door te brengen. Daar lijken Pater Versteele Oscar en Pater Leterme over een onbetwiste autoriteit te beschikken, elk op zijn eigen gebied. Oscar – inderdaad – is de Uitvoerende Macht; Rémi is de Wetgevende Macht. Iedere vorm van chauvinisme is er verbannen; ten bewijze hiervan, de aanwezigheid van Pater Godefroid (Malmes) en het frekwente bezoek van Pater Suys (Doornik). Ik zal niet vlug die gezellige uren vergeten die ik onder Brugse vlag heb doorgebracht.

Eén tegenslag! Spijtig genoeg! Mijn medebroeders Julien en Justin hadden nog geen vast toevluchtsoord gevonden (ze zaten bij Franciskanen die gestreng de regels van de Orde toepasten) en konden nog geen communauteit vormen met pas aangekomen medebroeders. Die droom zal maar werkelijkheid worden in het begin van oktober 1915, wanneer een nieuwe groep Xaverianen zal aankomen.

24 augustus 1915 – De volgende morgen, eerste mis in het kamp en bezoek aan Aalmoezenier Scherpereel. Onze vrije tijd geeft ons de gelegenheid kennis te

ARCHIEFJES

maken met de paters Loos en Vanderginst (Mechelen), Balter (Luik), en heelwat anderen, zowel regulieren als seculieren. Gezien de omstandigheden zal de mis opgedragen worden in de barakken ofwel in de tent. Willen of niet, onze gedachten gaan naar de kapellen van Clapham en Mayfield. (p.7)

Geleidelijk aan wennen we aan de eentonigheid van het kamp en onderscheiden we de verschillende graden van de militaire hiërarchie. Neerslachtigheid en heimwee verdwijnen als vanzelf en maakt plaats voor die grote levenskunst : ***'zijn plan trekken'.***

Zijn plan trekken! Het is de synthese en de perfectie van het militair bestaan. Laten we mekaar goed verstaan: die formule kan op veel manieren geïnterpreteerd

*Uit het Souvenirboek **van Frère Justin**, medebroeder van **Frère Léon** : De gegradeerden van het Instructiecentrum, afdeling Brancardiers en Verplegers = C.I.B.I.' De traditionele groepsfoto die genomen werd in het **Camp d'Auvours**. **Wie waar** staat, is er – spijtig genoeg - niet bij vermeld.*

worden : zich op een eerlijke manier weten te beredderen, dat is wijsheid. Zich erdoor slaan ten koste van om het even wie of wat, dat is verachtelijk. De *'gestelde lichamen'* hebben nooit het onderscheid kunnen maken.

Om een overzicht te geven van de vele chefs zouden we boekdelen nodig hebben. We beperken ons tot de meest merkwaardige.

A. Commandant **Arts** : zeer moedig man die daartoe de bewijzen geleverd had, van Luik tot aan de Ijzer. Zwaar gewond was hij geëvacueerd geworden en van hospitaal naar hospitaal gevoerd, om uiteindelijk in het C.I.B.I. van

Auvours te belanden. Behalve zijn onbetwistbare militaire kwaliteiten, had Arts een fijn psychologisch doorzicht. Op wonderbaarlijke wijze wist hij zich aan te passen aan de mentaliteit van zijn ondergeschikten. Hoewel hij het ongeluk had niet meer het geloof van zijn moeder te belijden, hij had de tact die eigen is aan eerlijke mensen, de fijnheid die maakt dat hij eerbied had voor het ideaal van jongeren die zich ten dienste stelden van God. Zijn grote wijsheid was de mens te leiden via goedheid. Vandaar de grote aanhankelijkheid van eenieder die hem kende. (Later is een pauselijke ereteken op die dappere en edele borst gespeld geworden.)

B. **Simoens** : kolonel dokter. Staat in voor de gezondheid van het kamp. Hij neemt zijn taak zeer nauwgezet op. Van tijd tot tijd eist een delicaat corvee wat van zijn tijd op. De ziektes waren toegenomen aan het front en de toekomstige strijders moesten beschermd worden tegen aanvallen van tyfus, griep en vele andere fysische gevaren. De unieke remedie tegen de universaliteit van de kwalen : de injectie. Wanneer de eerste een goed resultaat opgeleverd had, mocht men zich op de tweede voorbereiden. De inspuiting trotseren, dat was al iets voor de dapperen; de stijfheid van de ledematen zonder klagen verdragen, was moedig; zich neerleggen en de duizeligheid van de koorts doorstaan, was bijna heroïsch. Drie dagen 'vrij van dienst' waren nadien de beloning voor dergelijk uithoudingsvermogen. Nog delicater voor de kolonel was de dag waarop het geschiktheidsonderzoek plaatsvond. Goeie God! Zoveel zwakheden bij die menselijke wezens. Indien sommigen als enige bekommernis hadden hun vel te redden, anderen – de meesten – hadden slechts één betrachting : vertrekken naar het front. De opdracht van de kolonel was dus erg moeilijk : het enthousiasme van de enen stoppen, en het bedrog van de anderen ontmaskeren. Simoens slaagde daar meesterlijk in en zijn beslissing was steeds juist, loyaal, onpartijdig, en onafhankelijk van om het even welk manoeuvre.

C. **Dortu**. Nu kom ik bij dokter Dortu : een antieke verschijning, dikke baard, vernietigende blik, eerder nonchalante gang, een ideaal samengaan van ideaal en realisme. Een levend raadsel. Hij leek een totaal misprijzen te hebben voor het menselijk geslacht, en een werkelijke verering voor de wetenschap. Een Diogenes in miniatuur; glimlachend en zachtmoedig op het middaguur, kon hij woedend zijn een kwartier nadien. De enige contacten die ik met dokter Dortu heb gehad, hebben mij doen besluiten dat die dokter – met zijn nors uiterlijk – een medevoelend hart onder een ruwe schors verborg.

ARCHIEFJES

Al de nachtelijke bezoeken aan de armen van de omgeving, waren ze niet belangeloos?

(p.8) Laten we afdalen op de ladder van de militaire hiërarchie en begroeten we **Adjudant C**., specimen van minder waarde, kazernerat, en professioneel misvormd. Hij kon maar niet wennen tussen de *'pastoors'* want – zonder dat hij er zelf schuld in had - hij had de gelegenheid niet gehad de zin van het 'schone' bij de anderen te vinden. En nochtans wilde hij enigszins de superioriteit handhaven; te pas en te onpas vermeldde hij dus zijn dienststaat en sprak hij over zijn heldendaden van weleer. En wij wilden hem graag zijn ijdelheid vergeven.

Et qui, dans l'Italie, n'a son grain de folie?

Wie, in Italië, heeft niet eens een zot moment? (Uit 'Venise' – A. de Musset)

Maar hij bleef beweren dat onze miserabele soldij ruim voldoende was om onze kosten te dekken. Dat was verkeerd, volledig verkeerd. Indien de hemel hem evenveel verstand had gegeven als snorharen, dan zou hij de gegrondheid van onze argumenten begrepen hebben. Dat werd een wanhopig geval, en uiteindelijk had hij gelijk, zoals het volgens zijn favoriet gezegde luidde: *Ventje, weet dat men in het leger niet moet nadenken!* Voor het overige, de beste mens ter wereld.

Atout. Blijft dan nog dit onvergetelijk silhouet in beschouwing te nemen : sergeant Atout. Jonge man met kinderstem, met gouden hart en zuivere handen. Zou hij twintig jaar oud geweest zijn? En nochtans zijn dapperheid werd slechts geëvenaard door zijn nederigheid. Zijn ernstige verwondingen hadden hem van het front weggehouden en hij verveelde zich in dit deprimerend en gedeprimeerd milieu. Hoeveel stappen heeft hij niet aangewend bij Simoens om toch maar naar het front te vertrekken? Georges leed eronder. Uiteindelijk - in 1916 - slaagt de dappere sergeant in zijn opzet. Vol enthousiasme keert hij terug naar het front waar – enkele maanden nadien – hij eervol sneuvelt. Er zijn namen die geschreven worden met eerbied en verering. Zo was de naam van Georges Atout.

In de loop der dagen …

Het kamp verandert in een speelplaats. Een staatsminister zal de plek inspecteren. Het initiatief van de brancardiers zal toelaten zichzelf op de voorgrond te plaatsen. Inderdaad, vòòr iedere barak kan men een bloemen- of grasperkje bewonderen; in ieder geval iets artistieks dat een patriottisch of religieus embleem in het licht moet stellen. De heer **Carton de Wiart** put zich uit in lofbetuigingen en op die dag is de soep wat meer 'burgerlijk'.

ARCHIEFJES

*In het Souvenirboek van **Frère Justin** vinden we de foto die dit plechtig bezoek van minister Henry **Carton de Wiart** aan het **Camp d'Auvours** in beeld brengt.*

November 1915 – De hoogmis wordt gevierd in open lucht: 's avonds dient een barak als bidplaats waar Aalmoezenier **Scherpereel** de zielmis zingt.
Op het onverwachts worden onze medebroeders Pierre en Julien naar het front geroepen. Wat een geluk! Velen zullen hen heimelijk benijden? Hun vertrek geeft aanleiding tot een intiem feestje waarvan de kosten door hen worden gedragen.
Al dat ongeduld, dat meer en meer zichtbaar wordt, moet gekalmeerd worden en om de bitterheid van de gevangenschap bij die grote C.I.B.I.-kinderen enigszins weg te nemen, heeft de militaire overheid de **rafia** uitgevonden.
Ziehier de orders van de dag (C.I.B.I.) :
"Aan de soldaat die zijn handigheid zal bewezen hebben bij het vervaardigen van een mand, zal prioriteit gegeven worden op het ogenblik dat het front om versterking vraagt."
Wat zou men niet doen om toch maar te ontsnappen aan de dwang van een leven gekenmerkt door verveling en eentonigheid. Heeft men geen doctors in de filosofie en meesters in de rechten gezien die zich aan het werk zetten, vol goede wil en moed, waarvoor men alleen maar bewondering kan hebben? Zijn ze erin geslaagd? Helaas! Die hersenen hebben zich uitgesloofd om de bodem van zo'n mand te kunnen vlechten, maar het is hun niet gelukt een perfect rond of effen vlak te maken. Hun situatie werd pijnlijk. Ach, hadden ze geleefd in de nabijheid van Sint-Antonius de Eremijt, of hadden ze hun onderricht gekregen aan de school van de anachoreten uit de eerste eeuwen, hun kansen zouden groter geweest zijn.
't Is zo, mijne heren : *Onthoudt van mij die heilzame raad :*
Om iets te weten, moet men het geleerd hebben.
Het was ontmoedigend en ik zou bezweken zijn voor het naamloze kwaad indien mij geen vrij beroep was aangeboden geworden. De verveling bereikte de andere kant van het C.T.A.M.-kamp *(Centre de Triage des Anciens Militaires)* en Aalmoezenier Scherpereel, niet wetende hoe het kwaad aan te pakken, deed mij het voorstel het alfabet aan te leren aan de ongeletterden van het kamp (14%). Ze

ARCHIEFJES

waren met meer dan twee honderd. Stel U maar eens die massa soldaten voor die niet konden lezen noch schrijven. Hoe moest ik dat aan boord leggen?

(p.9) Ach, ook indien ik op dat ogenblik over al de kennis had beschikt van de minister van Onderwijs, of indien ik tenminste de kans had gehad al de ministeriële circulaires sinds 1841 te raadplegen, mijn onderneming zou onvermijdelijk toch verkeerd afgelopen zijn. De zaak moest kordaat aangepakt worden. En het resultaat van dit alles? Noch mislukking noch succes, want na de eerste week eiste het front weer zijn rechten op.
Gedaan met de universiteit, maar de machine had zich in beweging gezet. Daar komen de onderwijzers om wat Engels te leren. Kon men weigeren? Het begon waardig, ging langzaam verder en doofde stilletjes aan uit, want iedere mond is immers niet geschikt om exact de gewenste klank weer te geven. En de *Linguaphone* stond nog niet op het programma. Van die intellectuele initiatieven kwamen er nog meer. Aanvankelijk waren de heren officieren bereid hun vrije tijd en hun ijver voor de goede zaak in te zetten maar de labiele situatie en de wisselvalligheid in de bevelen, belemmerden de uitvoering van de beste plannen. Uiteindelijk werd kolonel Bernard gegrepen door een fanatiek enthousiasme voor alles wat Engels was en – niet meer denkend aan zijn verleden, zijn leeftijd en zijn militaire graad – sloofde hij zich uit om in het Engels te stamelen : *art, game, spare all,* etc. Na drie slecht verteerde lessen maakte hij mij deze bedenking : *Ik zou best eerst Vlaams kennen.* Akkoord, kolonel! Maar het voornemen bleef zonder gevolg.
Het feest van de Koning is de aanleiding geweest tot alle soorten volksvermaak. Aan de vooravond : fakkeloptocht met de fanfare voorop. Alle lanen van het kamp werden doorlopen. Niemand nam er aanstoot aan; zelfs de stille denkers van *de C.I.B.I.* waagden zich ook aan een dansje.
Heel discreet heeft men gekeken of er mogelijkheid was een verlof toe te staan. Dat leek realiseerbaar. Dankzij de stoutmoedigheid van pater Loos werd een veertiendaags verlof bekomen. De hoop keerde terug in ogen en harten. Verzekerd van de steun van de man met de baard, heb ik schuchtere pogingen ondernomen om zo'n verlof te krijgen en na veel overtuigingswerk werd het toch verleend. Broeder Justin liet me opmerken dat zo'n reis aangenamer zou zijn in gezelschap. Zijn mening leek me ingegeven door het gezond verstand en we zijn samen vertrokken naar Le Mans om er fatsoenlijke kledij aan te schaffen. Voorzien van een biljet van twintig francs hebben we verscheidene warenhuizen aangedaan. Het enige dat ons onze persoonlijkheid kon doen terugwinnen was een paar

ARCHIEFJES

beenkappen. Perfect! De grijze broek echter, die niet naar maat was gemaakt, moest zo goed en zo kwaad als het ging, in de lederen beenkap geduwd worden. We waren fier als een pauw maar durfden niet naar onze voeten kijken. Discretie verplichtte ons niet té veel ruchtbaarheid te geven aan dit verlof want niet zomaar iedereen kon met verlof gaan.
Zo vertrekken we dus op zondag 28 november 1915, want het feest van Sint-Franciscus-Xaverius is nabij. De exprestrein brengt ons van Le Mans naar Rouen; we gaan goed vooruit. Van Rouen naar Abbeville rijdt hij echter veel trager. Van Abbeville tot Boulogne is het een slakkengangetje. Uiteindelijk komen we toe in Calais. De moed niet verliezen, tussen de dinsdag en de donderdag hebben we nog 48 uur! Calais! … Nog een stapje verder en we zijn in … Mayfield! En nu zo vlug mogelijk naar het havenstation.
Aan die *'Gare Maritime'* staat een ongeduldige menigte verlofgangers te wachten en te morren. Tot nader bevel zijn alle verloven voor Engeland ingetrokken. De bom barst! Maar … *'tot nader bevel'*? Als kinderen willen we nog geloven dat het misschien de volgende dag in orde komt. Onnodig, zegt men ons, iedereen moet naar zijn depot terugkeren. Geen sprake van! Met de koppigheid van een wanhopige gaan we aankloppen aan de deur van het franciskanessenklooster in de rue Eustache de St-Pierre. Die goede zielen, ontroerd bij het aanzien van de twee ongelukkigen, dienen ons een zeer goed avondmaal op en verlenen volle gastvrijheid aan de pelgrims. De nacht, met zijn vele, slechte dromen, heeft ons nog ongelukkiger gemaakt. En het ontwaken? Laatste communiqué : Alle verlofgangers moeten naar hun basis tergkeren! De glorierijke dag waarop we normaal de lof hadden moeten bezingen van Sint-Franciscus-Xaverius en van de heerlijkheid van Mayfield, op diezelfde dag bevinden we ons in een compartiment van de trein die al deze toffe kerels terugbrengt naar het kamp van Auvours. (Mis in Dieppe)
Bij onze voortijdige aankomst dacht commandant Arts even na en zegde, als goede vader en op een beslissende toon : Jullie zullen maandag teruggaan. Heel beteuterd en verlegen hebben we hem bedankt, en drie dagen later bevonden zich op een klein schip tussen Dieppe en Folkestone, bevroren van de koude, twee Xaverianen en pater Parmentier, de ogen gericht op de kust die zich achter de nevel verschool.

(p.10) **Folkestone.** Eindelijk kunnen we opgelucht ademen. Alle moeilijkheden zijn vergeten en op 7 december stappen de eerste Belgische verlofgangers het

ARCHIEFJES

college binnen. Wat een onthaal! Wat een rust! Laten we niet meer denken aan Auvours.

Helaas, de wet is onverbiddelijk, de uren vliegen voorbij en de dagen kunnen we niet tegenhouden : *omnes vulnerant, ultema necat (allen verwonden, de laatste doodt).* 't Is het uur van vertrek. Weggaan, is dat niet een beetje 'sterven'? Daar gaan we dan, de reiskoffer goed gevuld en met spijt in het hart.

Folkestone! 't Is bij valavond. Men begeleidt ons tot aan de Schaatsbaan *(Skating-ring)*, een immense danszaal waar strozakken - vol luizen en vlooien - in reeksen van tien op de grond verspreid liggen. Voor de eer van het Belgisch leger, verbied ook maar aan één Engelsman een voet te zetten in dit onwaardig hol. Bij de walg voegt zich nu nog het heimwee!

Bij onze terugkeer in het kamp, vond ik het mijn plicht mijn medebroeders in te lichten over hoe de reis verlopen was. Het verdelen van de lekkernijen gebeurde 'broederlijk'. Het duurde toch wel een week vooraleer we weer konden wennen aan de kamprealiteit.

Kerstmis. Gelukkig hebben de voorbereidselen voor kerstmis een weldoende verstrooiing gebracht. Het is dus in Yvré-l'Evêque, een naburig dorp, dat de Eerwaarde Pater Willaert de middernachtmis heeft gezongen.

1 januari 1916 – Een eerder doodgewone dag. Het is mogelijk dat we in de kantine een schotel frites gegeten hebben. Gedurende deze maand organiseert Pater Servranckx S.J. een studiekring met twee afdelingen. Alle intellectuelen konden dit initiatief alleen maar toejuichen; tweemaal per week woonde men de lessen bij, of de voordrachtsessies, zelfs debatten aangaande literatuur, ofwel theoretische discussies i.v.m. filosofie, moraal of godsdienst.

Twee medebroeders, *'ongeschikt voor het front'* verklaard, vertrekken naar de hospitalen van Montpellier en Saint-Brieuc. Ze zijn vertrokken op het geschikte moment want enkele dagen later verlaat commandant Arts het kamp en wordt vervangen door een kapitein die noch van het gezond verstand, noch van de tact van zijn voorganger geërfd heeft.

Meteen was het streven toegenomen om zo vlug mogelijk naar het front af te reizen. Ieder vertrek werd aangekondigd, *'Ongeschikten'* lieten zich heldhaftig als *'geschikt'* verklaren, en de grote dag kwam eraan … de dag van **de bevrijding**.

ARCHIEFJES

Cahier II (p.11)

In het begin van zijn tweede cahier komt Frère Léon terug op de instructieperiode in het Camp d'Auvours en evoceert enkele markante personnages die op hem een onuitwisbare indruk hebben gemaakt. Die zijn terug te vinden in de categorie van de militairen met officierenmuts, gouden sterren, een aalmoezenierkruisje of een caduceus. Wat betreft de caduceus, in de context van de oorlog was de staf van Hermes uitsluitend het symbool geworden van het medisch corps.

I. Medeburger SIX.

Van deze tandarts had men – enigszins tegen zijn zin - een dokter gemaakt. Die militaire krachttoer werd zelfs tweemaal volbracht: eerst in het camp d'Auvours, nadien aan het front. De primitieve inrichting waar de tandarts tanden moest trekken of vullen was ontoereikend om de vele patiënten te verzorgen. Hij had het lumineus idee aan de militaire overheid voor te stellen om de ongelukkigen, bij wie de hevige tandpijn alle eetlust en slaap ontnam, door te sturen naar de tandartspraktijken van Le Mans, hoofdplaats van het departement. Vanaf dat ogenblik werd tandpijn de algemene plaag in het kamp en dagelijks probeerden de patiënten een verlof te verkrijgen om hun gebit te laten verzorgen in een vertrek waar even het kamp kon vergeten worden. Dit gaf tandarts Six de mogelijkheid om het contact weer op te nemen met zijn lievelingsvrienden : zijn boeken. We moeten weten dat alle boekhandelaars van het departement hem hun onverkochte exemplaren leenden.
Six was te situeren tussen twee tijdperken : links, het verleden met zijn Griekse poëzie en zijn Latijnse welsprekendheid; rechts, de toekomst in de vorm van nota's en geschriftjes, neergeschreven in de hoop dat zijn kinderen er later zouden uit leren. Die kinderen hadden toen nog de schoolleeftijd niet bereikt en zouden immers nooit de gelegenheid krijgen te genieten van de genegenheid en de schrijfsels van hun vader. Op de eerste dag van het eindoffensief stelde immers de dood een einde aan zijn verwachtingen.

II. De AALMOEZENIER van de 'soldaten' (p.12)

Priester van het bisdom Brugge en steeds bekommerd om lichamelijk en geestelijk welzijn van de eenvoudige frontsoldaat. De oorlog had hem verrast in Avelgem. Na de ellende van de Duitse invasie te hebben meegemaakt, is hij terechtgekomen in het Camp d'Auvours om er een waaier van activiteiten te ontplooien. Gewonden, revaliderenden, nieuwelingen … allen zochten hun

ARCHIEFJES

toevlucht tot deze vaderlijke figuur die nog steeds zijn kloosterkleed droeg en zich meestal ophield in de nabijheid van een oud bouwwerk dat pompeus de 'militaire kapel' werd genoemd. Hoeveel soldatenleed werd niet gelenigd door zijn troostende woorden en zijn innemende glimlach.
(In 1955 zal de aalmoezenier pastoor van Meulebeke worden => *Envions les habitants de Meulebeke qui le nomment leur curé – 1955*)

III. VERTREK uit het Camp d'Auvours

Herinneringsfoto Camp d'Auvours.
Vooraan links : Frère Léon en Frère Justin

Grote opschudding in het kamp; het front heeft verse krachten nodig. Kandidaten bij de vleet, die zich geschikt achten voor om het even welke dienst. Het vaccineren had zijn sporen nagelaten op de huid van de ingeënten die zich nu voor eeuwig immuun achtten voor dreigende epidemieën. Ze hadden alles gedwee ondergaan teneinde zo vlug mogelijk uit dit trieste kamp geraken : gedaan met het marcheren nergens naartoe, met de versleten theorieën, de vervelende rapporten en de armoedige soldij. Gedaan met die oude plunjes uit de tijd van Waterloo. Weg met die bedrieglijke inspecties, … en nutteloos. Weg uit het kamp! Men zou vertrekken en zijn energie kunnen gebruiken op een meer redelijke en nuttige manier. Een probleem voor de vertrekkers was, wat ze zouden nalaten voor de achterblijvers enerzijds, en anderzijds wat ze zouden meenemen naar de heimat. Zo was er bij die toekomstige helden de fascinatie voor een oude aansteker of een verroest verwarmingstoestelletje. Een bezorgdheid van een andere orde was hoe men afscheid diende te nemen van die achterblijvers? De stevige handdruk zou wel eens de laatste kunnen zijn.
De klaroenblazer maakte vlug een eind aan die edele overwegingen. De foerier – dik en vet, een miskende beroemdheid - wachtte ons op aan zijn magazijn: we zouden een uniform aangemeten krijgen en hoopten dat het vrij zou zijn van luizen en vlooien. De man steeg in de achting van de soldaten toen hij verklaarde (in het Nederlands in de tekst): *Het beste is nog niet goed genoeg voor die jongens!*

ARCHIEFJES

(p.13) Het passen van de uniformen duurde niet lang; de klaroen kondigde weer eens de komst aan van de kolonel die ons als raad meegaf : *Veel voorzichtigheid en een beetje durf.*
Zo kwam het ogenblik om afscheid te nemen : een laatste blik op wat we geliefd of verafschuwd hadden, een handdruk voor de ouwe getrouwen … en weg waren we!

IV. Naar het FRONT

De treinreis van het Camp d'Auvours tot Duinkerke heeft dagen in beslag genomen, dit wegens de haltes in de grote steden als Le Mans, Rouen en Calais, en het veelvuldig oponthoud in de tussenstations en aan knelpunten. Duinkerke! Iedereen uitstappen. We slenteren wat rond in afwachting dat de Belgische trein er aankomt. Achter ons, de zon op weg naar het westen; vòòr ons, de horizon waarachter ons bezette land te vinden is. In de verte hoort men het dof gerommel van de kanonnen. Dit onheilspellend geluid doet de gesprekken verstillen.
De trein die hen naar het front voert is van Belgische makelij; later zal blijken dat het de fameuze verlofgangerstrein was. Men hoefde geen zitje aan het raam te zoeken want er waren geen ramen. Alle aandacht ging naar de kilometerpalen die lieten raden hoever het nog was naar het front. Van ver begroeten we de grens; we waren inderdaad reeds Bray-Dunes voorbijgereden, het laatste Frans-Vlaams plekje aan '*de schreve'*. Immers, daar zien we het silhouet van de traditionele 'gendarme'.
We zijn thuis! Het lijdende België begroet degenen die het land moesten verlaten tijdens de Duitse invasie, degenen die men meewarig 'de vluchtelingen' noemde, degenen die buurland Frankrijk had onthaald en die nu terugkeerden om de rangen aan te vullen.
Adinkerke! Een groot dorp dat tot op heden praktisch onbekend was. Ons jeugdig enthousiasme was moeilijk te begrijpen voor de Adinkerkenaars, die trouwens hoofdzakelijk oog hadden voor hun business, en die draaide goed. Het was er een drukte van 'poilus' en van 'piotten' die hun cantonnement in de omgeving hadden. Franse en Belgische auto's reden af en aan langs de nauwe straatjes van het kustplaatsje. Men vraagt overal om inlichtingen maar niemand zegt ons dat die grote molen nabij het station, een herkenningspunt is voor de Duitse artillerie; niemand spreekt ons over de 'marche' van Chopin, de enige muziek die wat verstrooiing brengt in hun koortsachtig speculeren.

V. AANKOMST

Laatste etappe. De witte auto komt eraan. *"Naar de C.A. de la 3e D."* Dit laconisme getuigt van hoge menselijke wijsheid et behoort klaarblijkelijk tot de militaire algebra. We worden gevoegd bij de *'colonne d'ambulance de la 3e division d'armée'*. (p.14) Dat is dus het eerste contrast, eigen aan het front: de reikwijdte van de kanonnen vergroot en

ARCHIEFJES

het gesproken woord van de mensen wordt ingekort. Een ander contrast : de kalmte en de rust van de klokkentorens in het landschap en de drukte langs de vernielde wegen.
Heel even zien we de massieve toren van Veurne, de torenspitsen van Bulskamp en Vinkem. Onze lange en ruwe tocht loopt ten einde; nog een laatste bocht en een bruuske stop : Alveringem, hoofdstad van het front. We worden ondergebracht in een soort verlaten school met een speelplaats vol wagens en paarden, een tamelijk ruime kamer met lichtgewonden, ziek genoeg om tijdelijk weg te blijven uit de loopgraven maar té goed om gehospitaliseerd te worden. Die ganse manège verloopt onder toezicht van een luitenant met blauwe bies, bijgestaan door een hoop volk zonder specifiek beroep. Het onthaal, waarvan men verwacht had dat het enigszins vriendelijk en 'broederlijk' zou zijn, werd herleid tot het nazien van de papieren, de inspectie van onze spullen *(fourbi)* en het geven van enkele inlichtingen i.v.m. de strozakken en de eetketeltjes. *Primum vivere et deinde philisophare* : O.K.
Eerder gelaten dan enthousiast, gaan we naar boven, d.w.z. de ruimte onder het dak. Morgen zal men de luxe en bestemming ervan kennen. Bij een eerste oogopslag ziet men bitter weinig maar bij nader toezien onderscheidt men stof en alle soorten afval, trieste resten van de maaltijd van de avond voordien. In het licht van een zaklamp zien we wat op muur en wand geschreven is : zinnen vol schunnigheid die het schaamrood naar de wangen doet stijgen. Zo kwam het dat wij - bij onze aankomst - onmiddellijk het onderscheid dienden te maken tussen het hooggeprezen moreel van de troepen en het moreel verval van sommige individuen.
De nacht kalmeerde onze gespannen zenuwen en verdrong de slechte indrukken. Bij het krieken van de nieuwe dag bracht het lawaai van de vrachtwagens ons weer tot de werkelijkheid van de oorlog. Hemelvaartsdag. In een communiqué van het C.T.A.M. *(Centre de Triage des Anciens Militaires)* te Auvours had men beloofd dat wie zich aanmeldde voor het front, de eenheid zou mogen kiezen waartoe hij wilde behoren. Heelwat naïeve zielen hadden daar een onwrikbaar geloof aan gehecht, maakten zich inderhaast enkele relaties (al even dringend als baatzuchtig), hadden het geluk iemand te vinden die op hun golflengte zat, en vanaf dat ogenblik was alle schrik voor het ijle en onbekende verdwenen.
Ook deze brancardier *(= Frère Léon)* had het geloofd en had geopteerd voor het 3de bataljon van het 11de Linieregiment, in de hoop daar dokter X terug te vinden die hem enkele Engelse uitdrukkingen schuldig was en van wie hij – zoals een vazal ten opzichte van zijn suzerein – hulp en bescherming verwachtte *'in tempore opportuno'* (op het geschikte moment).
Het feit is dat men zich aan het front helemaal niets aantrok van wat plechtig beloofd werd achter de linies. Luister maar even …

ARCHIEFJES

- U hebt uw aanvraag gedaan voor de 3de van het 11de?
- Inderdaad, luitenant.
- U gaat dus – op datum van vandaag - naar de 7de van dat regiment.
- Excuseer, luitenant, er moet een vergissing in het spel zijn …
- Foefjes, beste groentje, vergeet maar die voorkeuren; de 7de vraagt versterking. Men zal kunnen verwisselen als er noodzaak toe is, na aankomst. Hier hebt ge uw papieren. Na de soep zal het cantonnement moeten gezocht worden.
- Maar waar moet ik die eenheid gaan zoeken?
- In de omgeving. Ten andere, u kunt inlichtingen vragen onderweg.

(p. 15) Bizarre logica : een avondmaal gaan zoeken die het verleden van de toekomst scheidt … in de omgeving gaan zoeken en onderweg de omgeving zoeken.

Eén oplossing - de enige mogelijke – maakte een eind aan die complexiteit. Rugzak genomen, gesalueerd volgens de regels, halve draai rechts en vooruit, steeds voor zich uitziend en proberend een van de vier windstreken te volgen.

Instinctief - ik zou bijna zeggen 'kristelijk' - de wandelende Jood nam de richting van de kerk. Eenmaal daar voorbij nam hij de Nieuwstraat (sedert 1830) en kwam uit aan de brug van Fortem. Opnieuw inlichtingen gevraagd.

Een vaag lichtschijnsel – 'In de omgeving van Kruisabele' – De vriendelijke man voegde eraan toe als bijkomende uitleg : 'U zal er wel geraken maar dan moet u steeds links aanhouden.' Zich vergissen was niet mogelijk, als men maar zijn twee handen kon onderscheiden.

VI. KRUISABELE

Kruisabele, aangeduid op het kaartje van WAR SITES

'Een klein stukje in dat Vlaanderen dat nog een stuk grond was, met de zee aan de rand.' (Verhaeren) De naam spreekt voor zichzelf en de plaats bestaat werkelijk, maar waar moet men 'de onbekende' gaan zoeken, d.w.z. de 7de. Infanteristen bij honderden, maar 7den, er was er maar één in het regiment.

Uiteindelijk, na verscheidene verplichte haltes en enkele keren de weg gevraagd te hebben, bemerkt de wandelaar twee populieren naast elkaar waarvan de takken zich verstrengelen om godvruchtig een rustieke kapel te overdekken. Is het daar? Nee, nog niet. Hou moed! Nog enkele honderden meter, nog enkele minuten en de eenheid zal versterkt worden met een 'eenheid'.

ARCHIEFJES

Een boerderij van het Veurne-Ambachtse die er primitief uitziet. Het huis staat onder toezicht van een waakzame boerin. Rechts, een vervallen hok dat dienst doet als schuur en als stal; strodak en deur op een kier.
De woning zelf wordt min of meer gerespecteerd door de soldaten; de schuur is voor de eerste die er plaats neemt. Meer naar links, enkele houten constructies waarvan de bewoners elkaar opvolgen volgens de bewegingen van bataljons en compagnieën. Men vindt er de vitale organen van het militair leven aan het front: bureaux, magazijnen, provisieruimtes enz. Een dergelijk geheel noemt men een cantonnement.
De mannen circuleren er een beetje volgens de omstandigheden en de emoties van het ogenblik. Op dat ogenblik hield men op met onderling ruzie te maken en waren alle blikken gericht naar het groentje dat verscheen aan de ingang van het erf. Drie elementen waren genoeg om zich een idee te vormen : een armband, gezondheidsdienst, een eenvoudig stoffen kruisje op de borst … Een pastoor!
Hij betreedt het domein van de strijders, begeeft zich naar het kwartier, naar de barak, home van de soldaat. Goeie hemel, wat een boel! Neergezet, die vervelende rugzak die de schouderbladen platdrukt; aan de kant geschoven, die helm die de slapen pijnigt. Dan een vluchtige en discrete blik op mensen en dingen. Het etablissement heeft naam noch titel maar één ding is zeker : 't is als een **Trappe**klooster met strenge regel.
Frontmannen, die niet weten wat comfort is, gewend op een plank en op stro te slapen, voorbestemd tot zelfopoffering, tussen u zal ik dus mijn tweede noviciaat aanvangen waar armoede op franciskaanse wijze wordt beleden.

Frère Léon is onder de indruk van sommige van zijn lotgenoten en beschrijft ze …

Hoe kan ik die eenvoudige mensen vergeten, zo edel en groot. De verpleger, L. Cappoen : klein, gestuikt, met levendige en doordringende blik. Moedige man van het eerste uur, werkman met de brede schouders, met de open glimlach, met een hart waarvan ik later de pijnlijke blessures en de soms al té materialistische verlangens zal raden; soldaat met het hart op de tong, die de poëzie oversteeg :

"Ik heb mijn pijnen et u hebt de uwe,
Laten we ze samenvoegen, mijn broeder, ze zullen minder vreselijk zijn."

Naast hem, de twee brancardiers Moreau en Warichet, soldaten tweede klasse, 'ondergeschikt' op militair gebied. Och kom, we heten gewoon Jules en Georges. Twee onderwijzers van de streek van Charleroi die, ook al lagen ze voortdurend

ARCHIEFJES

met elkaar overhoop, toch te beschouwen waren als twee handen op één buik. Ruzie, een praktisch onontbeerlijke deugd voor die tijd en die plaats.
De vriendschap is in dergelijke mate goddelijk omdat ze het recht geeft de waarheid te zeggen aan mensen die ze zo weinig zeggen en ze zo zelden horen.

VII. JUIN 1916 – DIKSMUIDE (p.16) *"Wapenfeiten, tweeëndertig; verwondingen, enkele, Heeft slechts gevochten voor de eer en voor de mop." (Rostand)*

a/ 's Morgens

Broeder Léon schetst een ochtendtafereel in het cantonnement …

De nacht is kort geweest. Verstokte kaartspelers hebben lawaai gemaakt tot middernacht. Samen met de dag die aanbreekt, ontwaakt ook de maag. Laarzen en drinkbussen, bekers en eetketeltjes, geweren en gordels, schoppen en helmen, alles komt in beweging en maakt dat er van slapen niet veel meer in huis komt.
Opstaan, luiaards! De oproep wordt door iedereen gedaan en is bestemd voor iedereen; men is er niet door geschokt want dit is de kracht van het dagelijks herhalen : de scheldwoorden worden zachter en het oor wordt minder gevoelig.
Aan het maken van zijn toilet wordt weinig tijd besteed; wat baat het zich mooi te maken want het is uitgerekend vandaag dat we in een hels gat gaan terechtkomen : Diksmuide.

Broeder Léon woont de mis bij die wordt opgedragen door de aalmoezenier in de kleine, landelijke kapel van Kruisabele. Drie brancardiers zijn aanwezig, waaronder twee Xaverianen.

In het cantonnement gaat het gewone leven zijn gangetje. Koks aan de dampende bidons, soldaten die in de rij staan en de geur van de militaire koffie opsnuiven. Men reikt zijn drinkbus aan en zonder dank of groet gaat men heen om ergens zijn brood te verorberen.
Ontbijt op Chinese wijze, vork en spek eruit gelaten. De meest gefortuneerden onder die sukkelaars (het werk van de oorlogsmeters laat zien dat het financieel zijn uitwerking heeft!) steken de gracht over en gaan naar de winkel rechtover.

b/ Boodschappen

Die winkel is een welbekend plekje, goed bezocht de ganse dag door. Uithangbord? Geen! Personeel? Iets unieks, d.w.z. een arme, oude vluchtelinge uit de omgeving. Stock? Een magazijn met van alles wat : verse haring, donkere

ARCHIEFJES

en bleke boenwas, vet voor het ontbijt, voor het onderhoud van geweer en bottines, kaarsen in alle maten, spullen onontbeerlijk voor nachtwakers en voor het schrijven van brieven in de loopgraven, caramels die reeds half gesmolten zijn door de zonnewarmte; veters, drukknopen, samengevat : een 'Bon Marché' in miniatuur. Dat alles maakt het bestaan nog draaglijk en aangenaam. Die dag zal wel een van hun beste geweest zijn: inderdaad, wij vertrekken. Keren we ooit terug van die reis? En dat fortuin, al die opgehoopte soldij draag je zo maar niet op je hart in dergelijke omstandigheden. Nu blijft nog de inspectie van de uitrusting. Ah, oude en beste magazijnier …

c/ **Charles,**

… wat heb je afgezien met die grote kinders die er nooit in slaagden een linker kous van een rechter te onderscheiden, die hun kwartiermuts verwisselden en hun ondergoed verloren. Brave man, je hield van hen allen en haalde zelfs je ganse magazijn overhoop om iedereen plezier te doen. Je wilde niet geloven dat men soms wat rechtzinnigheid miste tegenover jou en dat Joffre zijn onderbroek verkocht had aan zijn kameraad van de achtste. Niemand heeft je ooit benijd: het ongedierte zal je niet gespaard hebben, maar de mannen van de compagnie waren erg gesteld op je.
Het is het einde van de laatste karweien: de netheid, sterker nog, de hygiëne : eerste wet en uiterste volmaaktheid van het militair leven … aan het front. Binnenin de barak stuift het stof op in dikke wolken, nauwelijks onderscheidt men de aankomst van de eerste sergeant-majoor, alias **'den eersten Piet'** *(in het Nederlands in de tekst!).* Een slanke en gedistingueerde verschijning, heel netjes en tot in de puntjes verzorgd, heel bewust van zijn rang en zijn macht. Duidelijke en beknopte communicatie, voorname stijl, bijna klassiek.
De nieuwe recruten moeten om negen uur op het rapport van de eerste-luitenant verschijnen. Een beetje afgezonderd, had dit gebouw (bureau overste van onze eenheid) zeker het uitzicht niet van iets uitzonderlijks : totale afwezigheid van luxe en cachet.

d/ Rapport (p.17)

Men voelt dat het ogenblik wichtig is : van het eerste contact hangt veel af. Ten andere, een frontluitenant, dat nam grootse dimensies aan. Ik was wat in de war want die Eerste-Luitenant had Luik, Antwerpen en Stuyvekens meegemaakt. Ik zoek een elegante uitdrukking en denk ongeveer het volgende gezegd te hebben :

ARCHIEFJES

"Sire, ik ben wat laat, maar de tijd die me nog overblijft,
ik hoop er het beste van te maken, met de genade Gods." (Coppée)

Onmiddellijk had die goede en vriendelijke man zijn oordeel over mij geveld. Getroffen door een oorlogsbliksem? Och kom! Een man die zelfs in de triestigste omstandigheden een merkwaardige kalmte en een waardigheid behouden had.
Dossiers, marsorders, mutaties en andere hoogst noodzakelijke documenten … dat zegde hem niet veel. Hij hield meer van levende portretten.
- Leraar, in het burgerleven?
- Inderdaad, luitenant.
- Een charme, wees welkom. Een beetje poëzie temidden van het onmenselijke proza is niet te versmaden.
En dan begon een gesprek als burgers, en de raadgevingen die ik opgedaan heb in dat geïmproviseerd bureau konden maar komen van een ziende intelligentie en een gevoelig hart.
Ik verlaat dit militair departement, wijzer, optimistisch en gelukkig, en ik zeg tot mezelf : "… dat een goede vriend van dat gehalte zeker niet te versmaden is."
Als eensluidend afschrift. Onuitgegeven uittreksels van een onuitgegeven boek handelen over de menselijke en militaire wijsheid in tijden van algemene beroering.

e/ Raadgevingen

1. Ik ben het, uw kapitein, belast met uw opvoeding, die u beveelt u te pantseren voor de toekomst teneinde immuun te zijn tegen elke poging van uw medemensen om u te bijten.
2. Geluk! Is niet zo banaal als het wel lijkt. Het is zoveel dingen tegelijk! Het is hét leven, het is het ganse leven zoals men het droomt, zoals men het zou willen. Het is de levensvreugde in de dagelijkse werkelijkheidjes die men zelf schept, van al de kleine dingen die men smaakt, die men opsnuift; het is het avondlijk uur waar men mediteert, met gerust gemoed, over de kleine verwachtingen die morgen misschien werkelijkheid worden.
3. Gezondheid. Voor mensen die – zoals wij – kunnen gelukkig zijn, is er slechts de gezondheid die onze vaste overtuiging kan doen wankelen.
4. Oorlog. Leven in open lucht; in de fatale zorgeloosheid van het dwaas en constant gevaar, bewogen en onzeker leven, uitsluitend bestaand uit de grote en intense vreugde het huidige uur te mogen beleven terwijl men met ongeloof het uur van straks vooruitziet … Excuus voor deze ketterij

ARCHIEFJES

maar er steekt een grond van waarheid in; we begrijpen elkaar. Leven van beschaafde wilden … liederlijk leven … ruw leven als geen.

5. Mijn mannen. Iets van mijn schaduw. Mijn brancardier : wandelende Jood, gewapend met een stok, die alle kilometers van Vlaanderen afloopt, uitglijdend in de modder van de wegen, door de colonnes stukgereden.
6. Moreel: het goede moreel van de ene kan het wankele van de zwakke opkrikken.
7. Vaderland : de oude geboortegrond waarvoor we riskeerden te beschimmelen op de charmante oevers van de dierbare Ijzer.
8. Burgerleven : zoete herinneringen aan een bewogen leven dat men met de glimlach beter kan beschouwen, vanuit de warme knusheid van een comfortabele woning, zonder zich verder zorgen te moeten maken over de bommen en andere rotzooi die ons leven bedreigden.
9. Moed : als je voelt dat je gaat begeven,denk aan wat men van je verwacht.
10. De oversten : Kijk naar je oversten, maar dat veronderstelt vanzelfsprekend dat het gaat over oversten naar wie je overal en altijd kan opkijken.

N.B. Ik zou zeer gelukkig zijn indien de publicatie van deze geschriften ertoe zou bijdragen het mensdom te verbeteren.

f. Diksmuide 1.6.1916 (p. 18) *"Wat ik nog het best weet, is mijn begin."*

In gevechtskledij en in rang! Het is vertrekkenstijd. Vertrekken, is dat niet een beetje sterven? Inderdaad, de mannen verlaten de barak beladen als ezels, zich afvragend of munitie en voorraad voldoende zullen zijn voor de onderneming. De vrolijke gespreksonderwerpen zijn weggevallen et men verdringt de angst die het hart omklemt. De 'anciens' zijn bevreesd voor Diksmuide, de 'groentjes' zijn nog onwetend over het gevaar in deze zone. De brancardiers komen er aan: hun armbanden zijn rood gestreept met gestold bloed. Ze nemen plaats achteraan de troep en waken nauwlettend over de goede toestand van verbanden en tassen.
Het appèl krijgt iets plechtigs: het is de oproep tot de plicht, de opoffering, wie weet?
Aanwezig! Aanwezig! De ganse compagnie is voltallig; alle diensten geregeld : manschappen, automobielen, paarden, al het rollend materieel … Die kleine eenheid, de zevende van het elfde, ergens verloren in de ijzeren divisie, de 3de

ARCHIEFJES

Legerdivisie, zal zich vestigen op de boorden van de Ijzer, die tijdens de laatste vijandelijke aanvallen volledig vernield werden.
"Geef acht!" Sergeanten en adjudanten nemen de leiding van hun peloton.
Daar is de eerste-luitenant. Is hij het wel? Helm, revolver, gasmasker, en die ganse sinistere santeboetiek … Zijn blik verraadt nochtans een zekere emotie. Iedereen heeft er een uitleg voor. "Vrienden, we gaan de noordsector van Diksmuide heroveren. De Jagers hebben er zeer onaangename uren doorgebracht … en hebben standgehouden. Ik vermoed dat de mannen van het 11de hun plicht zullen doen en dat niemand zich nodeloos zal blootstellen. Indien iemand onder u zijn vel wil verkopen, dan moet hij weten dat de anderen die ambitie niet hebben!" Plicht … en gezond verstand.
"Voorwaarts, mars!"

'Ze gaan vooruit, zonder hun stappen te tellen." (Victor Hugo)

De zon gaat langzaam onder. De friste van de avond maakt dat de last wat lichter wordt. Nochtans is er nog heelwat weg af te leggen. We komen voorbij de winkel, het café, de kapel, en na een dik halfuur bevinden we ons op de weg naar Lampernisse.

Frère Léon is tenzeerste onder de indruk van de vernielingen in de dorpen van de frontstreek. Zijn medebroeder – Frère Justin – heeft ze ook gezien en gefotografeerd. Hier de kerk van Lampernisse. (Zie ***Frère JUSTIN****)*

Lampernisse : het dorp heeft het gehad. De inwoners zijn gevlucht, de huizen zijn het doelwit geweest van de Duitse artillerie, de school is verlaten en de kerk is geschonden en onteerd. De kerk? Waar is die? Is dat de kerk? Enkele berookte muren temidden een veld met vergeelde kruisjes.
Lampernisse. Wieg van dat oud dapper ras waarvan Zannekin de held en de eer was. En die reusachtige kerktoren die getuigde van een glorierijk verleden, wat is er van geworden? Een lelijke, vormloze massa, een ruïne temidden ruïnes en opengereten graven, hét perfecte beeld van verlatenheid dat had kunnen beweend worden door de profeet. Die tempel, trots van onze voorouders, een stuk woestijn geworden en een toevluchtsoord voor alle soorten dieren.

"Geen kruis meer op het altaar, geen brandende kaars,
Geen wierookvat meer dat zijn geurende ziel verspreidde …" (F. Coppée)

ARCHIEFJES

Een moordend tuig kwam erop terecht en deed onschuldig bloed vloeien op zijn gewijde tegels (kerstmis 1914).
Een halte van enkele minuten hadden volstaan om de grootsheid van het verleden in verband te brengen met het verschrikkelijke van het heden. (p.19) De tocht gaat verder. We verlaten de grote weg en daar nemen we een toevallig weggetje dat we nooit meer kunnen vergeten: de loopbruggetjes (passerellen), smalle paden doorheen die in rouw gedompelde weiden.
De compagnie is nu uitgerekt en vormt een onverstoorbare file die ingetogen voortschrijdt. De zigzags houden maar niet op en verplichten tot constante oplettendheid want 'vlieten' *(in het Nederlands in de tekst)* en grachten zijn er in overvloed en de nood om de file te volgen stelt de verstrooiden bloot aan weinig gracieuze tuimelingen, soms uiterst verfrissend. De enige harmonie die de oren streelt komt van de schoppen en de zuchten van vermoeidheid.
Zeker! Men kan geen twee dingen terzelfdertijd doen en men kan niet ongestraft de blikken richten naar alle horizonten tegelijk. Het is wat een onervaren brancardier ondervindt wanneer hij met zijn bril tegen het geweer van zijn voorganger stoot. Hij ziet er lief uit, de helderziende met één oog gecorrigeerd door een biconvex brilglas en het andere oog … puur natuur. Eerste flater van de eerste dag.
De kolonne wordt breder, dwarst de steenweg van Oudekapelle en komt bijna onmiddellijk terecht in een verbindingsloopgraaf die de divisionnaire hulppost met het station van Kaaskerke (Caeskerke) verbindt.

"Waarom slaat mijn hart zo vlug?
Wat heb ik toch in mij dat zo tekeer gaat?" (A. de Musset)

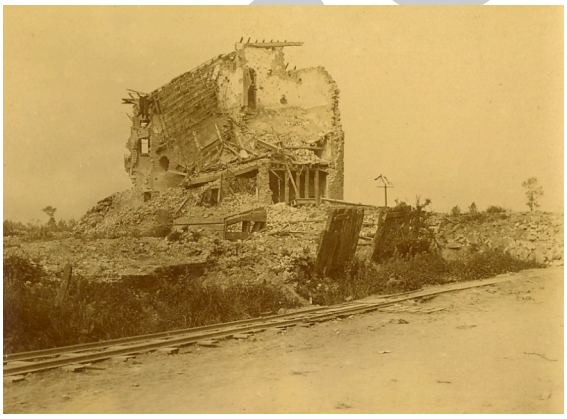

Het vernielde station van Kaaskerke en nog andere verwoestingen zoals ze te zien zijn in het fotoboek van Frère Léons confrater, Frère Justin. (Zie ***Frère JUSTIN****)*

Het is de afgrond waarin compagnieën, als stukken muur, letterlijk verdwijnen. De mannen baden in het zweet. De vele kogels fluiten verraderlijk om de oren. Die 'niemendalletjes' scheren langs hoofd en oren en eindigen hun dodelijk traject in de schors van een eenzame boom of in de stille wateren van een gracht. Instinctief trekt men het hoofd in en wat men dan hoort zijn niet bepaald schietgebeden. Alles wel beschouwd, die spullen herinneren ons aan de gevaarlijke realiteit en aan het feit dat de vijand de minste van onze bewegingen tijdens de aflossing bespiedt. Plots bevinden we ons voor

het station van Kaaskerke, het Stationsplein. Het is een verschrikkelijk gezicht van verwoesting. Ontmantelde huizen, vernielde loopgraven, een overbevolkte hulppost met een wirwar van mannen die toekomen en scheldende voermannen, rendez-vousplaats van lijden en gramschap.
We gaan snel door want de steenweg wordt regelmatig onder vuur genomen door de mitrailleuses die opgesteld staan in de Diksmuidse bloemmolens. Eigenlijk voelt men zich meer op zijn gemak in de tweede linie, langs de spoorwegberm van de lijn Diksmuide-Nieuwpoort.
Zou het het einde zijn van de trip? De adjunct van de majoor laat aan de kopmannen weten dat de compagnie de eerste lijn en de voorposten zal bezetten.
Het personeel van de Gezondheidsdienst (S.S. Service Sanitaire) wordt ter beschikking gesteld van de dokter van dienst. Het was noch het uur , noch het ogenblik om over te gaan tot de gebruikelijke voorstellingen want de tijd dringt en het komt erop aan al de spullen van de dokter te vervoeren.
Zou men het geloven? De drager droeg zelf geen enkele zak en slaagde erin de ganse last op de rug van anderen te schuiven. Moest dus de ganse santenboetiek op mijn schouderbladen rusten? Uiteindelijk verzoen ik me met de situatie en al roepend en gesticulerend laat men me verstaan dat ik het voortouw zou nemen en dat de anderen onmiddellijk zouden volgen.
Nauwelijks enkele passen voorbij de tweede hoek is het alsof de lucht ontbrandt en een explosie doet de aarde beven: obusscherven komen zwaar neer in de omgeving, de ontploffingen volgen elkaar op en na enkele ogenblikken komt de grote ontketening van alle criminele, brutale en onmenselijke krachten; het is de razernij van een intens en precies bombardement.
(p.20) “Heer, wat gedaan?” Het zweet staat op mijn gezicht, mijn stap wordt onzeker, mijn hart bonst en het ‘groentje’ gaat gebukt onder de last en plooit onder de verschrikking van het ogenblik. Van dat ogenblik? Was het niet alsof ik een eeuw had doorgebracht temidden van die verschrikking? Is het niet de vuurdoop die ik doormaak vanaf het eerste uur? De razernij verdubbelt in hevigheid … en in deze sterrenloze nacht, verloren in de wirwar van verbindingsloopgraaf 8, leg ik mijn lot in Gods handen … Zo was het met mij gesteld, tot wanneer voetstappen me weer hoop gaven. Jules en Georges zullen nooit weten welke doodsangsten hun ongelukkige compagnon die nacht heeft doorstaan. *“Kom vlug! Er zijn nog slechts enkele meters …”* Een laatste inspanning en - bij het licht van de vuurpijlen - bereiken we mijlpaal 1600. We vinden een ‘toevluchtsoord voor één dag om er op de dood te wachten’.

ARCHIEFJES

Berge

Zonder stoppen en zonder verpozen, kan ik
nog strijden, vier dagen en vier nachten (Victor Hugo)

Inderdaad, het behoort tot de methode en - alle gemor van alle infanteristen van het Belgisch veldleger ten spijt - het blijft : 24 uur in de voorposten, drie dagen en drie nachten in de tweede lijn, want het is goed in onmiddellijk contact te blijven met de vijand, zijn minste bewegingen te observeren en aan zijn soms ongebreidelde begeerten paal en perk te stellen.
Vanaf de kust tot aan de Ieperboog spant zich een menselijke ketting op, zinderend van dapperheid en heldenmoed, die het laatste stukje grondgebied behoedt voor de oorlogsverschrikking. Hier en daar overschrijden enkele soldaten - beschermd door het nachtelijke donker – het stille en trieste water van de Ijzer en zoeken de bescherming op van een of ander overgebleven metselwerk om vandaar uit de vijand te bespieden, steeds bereid hun stelling te verdedigen, desnoods ten koste van hun leven. Het zijn de 'geofferden'.

"Oh, hoeveel daden, hoeveel beroemde heldenfeiten
hebben hun roem gemist, temidden de duisternis." (Corneille)

Zondag 4 juni 1916

Een betrekkelijk kalme nacht heeft ons enkele uren rust gegund. Ik denk nog steeds met dankbaarheid terug aan die kameraden die, vol begrip voor mijn eerste frontvermoeidheid, het 'groentje' hebben laten slapen en de hardvochtigheid niet hadden om hem te herinneren aan de onverbiddelijke wet die alle slaap ontzegt aan soldaten van de eerste linie.

*Nog een veelzeggende foto uit het fotoboek van **Frère Justin** : iedere minuut werd benut om aan het lichaam de nodige rust te geven.*

De verpleger, ouwe rot in het vak, is op verkenning gegaan in de buurt van 'de Ruiter' *(Dodengang - Le Cavalier).*
Jules en Georges, gehurkt in hun kooi, mijmeren stilletjes en denken terug aan de heldhaftige dagen waarop Commandant Borms, Stuyvekenskerke en de omgeving deed beven. Als men hun

*Deze foto uit het archief van Cyrille De Meester (Zie **Cyrille DEMEESTER**) illustreert zeer goed wat Frère Léon bedoelt met 'gehurkt in hun kooi'. (Spijtig genoeg geeft de foto weinig informatie over Wie?,*

ARCHIEFJES

fantastische verhalen zou geloven, dan zou zelfs Satan om gratie gevraagd hebben bij het zien van zoveel kracht en terreur. Ik luister naar die heldenpoëzie …

"… en ik dacht de oude helden te horen die onze geschiedenis en liefdesliederen bevolken …"

De les in heroïsme werd onderbroken door de komst van Cappoen.
- Wel, ik denk dat we door het oog van de naald gekropen zijn.
- Hoezo? Waar? …
- Maar … hier dichtbij … De ganse loopgraaf ligt plat. Het moet gezegd worden dat we ons gisterenavond wat te veel getoond hebben aan de moffen.
- Dat is de schuld van die armzalige Jagers die zich hebben laten doen. Ze hadden hun stelling beter moeten in orde brengen.
En zo gaat het maar door, zonder mededogen en droog, want de afwezigen – laten we zeggen : degenen die laatst vertrokken zijn – hebben altijd ongelijk.
Ondertussen eten we een stuk brood en nemen enkele slokken koude koffie. Na de maaltijd ruimen we de tafel op en niettegenstaande plaats en de omgeving, denken we er toch aan ons te wassen. Maar hoe? Waar moeten hier in de nabijheid een beetje water vinden? In de obusputten staat er water, doch het ziet er verdacht uit. Hier is het nu geen kwestie van dat spul scheikundig te ontleden, en gezwind nemen we het nodige water teneinde er nadien enigszins beschaafd uit te zien. Wat water in het gezicht gegooid, enkele keren de kam door de haren gehaald en we zien er – met een minimum aan kosten - weer op ons best uit. Hoezo, op ons best? Zijn alle dagen niet gelijk in deze sinistere oorden? Gelukkig dat Gustave, de trouwe ordonnans van de aalmoezenier, zijn ronde komt doen en de parochianen van de noordelijke sector uitnodigt de mis bij te wonen, die zal gevierd worden rechtover de versterkte schuilplaats van de dokter.
(p.21) …

Wordt vervolgd …

ARCHIEFJES